บทที่ 2
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทนำ

การบริหารของคงคลังนับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในเกือบจะทุก ๆ ประเภทของธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสินค้า หรือการให้บริการ ผู้จัดการฝ่ายผลิตหรือฝ่ายปฏิบัติการของหน่วยงานจะต้องรับผิดชอบในการควบคุมต้นทุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ซึ่งต้นทุนชนิดหนึ่งซึ่งมีความสำคัญอย่างมากของการปฏิบัติการ ก็คือ ค่าใช้จ่ายที่ลงทุนไปในวัตถุดิบ วัสดุสิ้นเปลืองงานระหว่างผลิต และผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ยังไม่ได้ทำการจัดส่ง ถ้าการลงทุนในค่าใช้จ่ายเหล่านี้มากเกินไป จะส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง ค่าใช้จ่ายของการดำเนินงานสูง และทำให้ประสิทธิภาพของการผลิตลดลง เมื่อมีการให้พื้นที่มากเกินไปในการดูแลรักษาของคงคลัง

การควบคุมของคงคลังเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารควรให้ความสนใจและเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ เพราะของคงคลังเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงที่สุดในกลุ่มของทรัพย์สินหมุนเวียนของการผลิต ปัญหาที่เกิดขึ้นในการควบคุมของคงคลังอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความล้มเหลวของกิจการได้ ในธุรกิจอุตสาหกรรม ถ้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนประกอบต่าง ๆ มีอยู่ไม่เพียงพอกับความต้องการการผลิตแล้ว ก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาถึงขั้นการผลิตหยุดชะงักได้ และอาจจะส่งปัญหาถึงขั้นการส่งสินค้าไม่ทันตามกำหนดเวลาของลูกค้า ซึ่งอาจจะเป็นเหตุให้ลูกค้าขาดความเชื่อถือและสูญเสียลูกค้าได้ แต่ถ้าเราพยายามมีของคงคลังไว้มาก ๆ เพื่อป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบ ชิ้นส่วนหรือผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เราจำเป็นจะต้องใช้เงินเป็นมูลค่ามหาศาลเพื่อที่จะถือครองของคงคลังนั้นไว้ เช่น ต้นทุนราคาของคงคลัง และต้นทุนในการจัดให้มีของคงคลัง ในการควบคุมของคงคลังที่ดีจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในการทำให้วัตถุประสงค์ 2 ประการในการดำเนินการให้มีของคงคลังเกิดความสมดุลในระดับที่เหมาะสมที่สุด วัตถุประสงค์ประการแรก คือ เพื่อให้การลงทุนทั้งสิ้นของคงคลังต่ำที่สุด วัตถุประสงค์ประการที่สองคือ พยายามทำให้ระดับการให้บริการลูกค้าและการให้บริการแผนกผลิตของบริษัทเองสูงที่สุด ดังนั้นในการควบคุมของคงคลังที่ดีย่อมทำให้เกิดผลดีทั้งในแง่ของการเพิ่มประสิทธิภาพและลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

2.2 ประเภทและความสำคัญของของคงคลัง

เมื่อเรามองของคงคลังในมุมของการผลิต สามารถแบ่งประเภทของของคงคลังออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

2.2.1. วัตถุดิบและชิ้นส่วนที่สั่งซื้อ (Raw Materials and Purchase Components) ของคงคลังเหล่านี้เป็นวัสดุขั้นต้นที่ใช้ในการทำชิ้นส่วนและผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป สำหรับชิ้นส่วนที่สั่งซื้อก็เปรียบเหมือนวัตถุดิบ แตกต่างกันก็แต่เพียงว่า บริษัทภายนอกเป็นผู้ดำเนินการผลิตชิ้นส่วนทั้งหมดหรือเพียงบางส่วน

2.2.2. ของคงคลังระหว่างกระบวนการผลิต (In-process Inventory) หลังจากที่กระบวนการผลิตเริ่มต้นโดยการนำวัตถุดิบ และชิ้นส่วนประกอบที่สั่งซื้อจากจากภายนอกเข้าสู่กระบวนการผลิต จะมีอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง (ช่วงเวลานำของการผลิต) ก่อนที่กระบวนการผลิตจะเสร็จสิ้น ช่วงเวลาระหว่างนั้น ของคงคลังเหล่านั้นจะอยู่ระหว่างกระบวนการผลิต เพื่อรอคอยการผลิตขั้นต่อไปให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป

2.2.3. ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป (Finished Product) ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปอาจจะเก็บอยู่ในโรงงานหรือในคลังสินค้าก่อนที่จะนำส่งให้กับลูกค้า ของคงคลังประเภทนี้ประกอบด้วยชิ้นส่วนเพื่อบริการและผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้าย

2.2.4. ของคงคลังที่เป็นเครื่องมือและชิ้นส่วนเพื่อการซ่อมบำรุงและการซ่อมแซม (Maintenance , Repair and Tooling Inventories) ของคงคลังเหล่านี้ได้แก่ เครื่องมือกัด และอุปกรณ์จับยึด ชิ้นงานที่ใช้กับเครื่องจักรในโรงงาน และชิ้นส่วนเพื่อการซ่อมแซมที่จำเป็นต่อการปรับแต่งเครื่องจักรเมื่อเครื่องจักรเกิดเสียหายขึ้นมา รวมทั้งชิ้นส่วนที่เป็นอะไหล่เครื่องไฟฟ้าก็รวมอยู่ในของคงคลังประเภทนี้ด้วย

ของคงคลังเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการดำเนินการมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งพอสรุปให้เห็นถึงความสำคัญของของคงคลังแต่ละประเภทได้ดังต่อไปนี้

ของคงคลังที่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป

ช่วยป้องกันความผิดพลาดอันเกิดจากความต้องการผลิตภัณฑ์ที่มากกว่าที่พยากรณ์ไว้ การผิดพลาดจะไม่ได้รับการตอบสนองถ้ากิจการไม่มีของคงคลังที่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปเก็บไว้ ทำให้ธุรกิจต้องขาดกำไรที่ควรจะเป็นไปได้ และอาจจะทำให้ความเชื่อถือของลูกค้าที่มาติดต่อกับธุรกิจลดลง และในกรณีที่รุนแรงก็อาจจะทำให้ลูกค้าหันไปซื้อสินค้าจากคู่แข่งได้ แต่ถ้าเรามีของคงคลังเก็บไว้จำนวนหนึ่ง ก็จะทำให้ความเสียหายดังกล่าวบรรเทาลงได้

ช่วยให้การผลิตสามารถดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลเหมือนความต้องการของผลิตภัณฑ์ และระดับการจ้างแรงงานเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะทำให้

ประหยัดค่าใช้จ่ายในการผลิตและการดำเนินการ อีกทั้งยังช่วยให้มีการใช้ประโยชน์จากเครื่องจักร เครื่องมือ และอุปกรณ์การผลิต อาคาร และกำลังคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการผลิตผลิตภัณฑ์เก็บไว้ในช่วงระหว่างมีเวลาว่างเพื่อจำหน่ายในช่วงที่มีความต้องการสูง โดยที่ไม่ต้องเร่งการผลิตล่วงเวลา

ของคงคลังระหว่างกระบวนการผลิต

ช่วยให้การผลิตในแต่ละหน่วยสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงกันมากนัก ตัวอย่างเช่น การผลิตจากหน่วยผลิตที่หนึ่งแล้วส่งต่อไปยังหน่วยผลิตที่สอง หากการทำงานในหน่วยผลิตแรกต้องหยุดชะงักลง ก็จะทำให้งานในหน่วยผลิตที่สองต้องหยุดชะงักไปด้วย ถ้าเราให้หน่วยงานแรกทำงานเกินไว้ส่วนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า สต๊อกสำรอง(Buffer Stock) จะช่วยทำให้งานในหน่วยผลิตที่สองดำเนินต่อไปได้ ถึงแม้ว่าหน่วยผลิตแรกจะหยุดชะงักไปชั่วคราว

ช่วยให้การผลิตวสามารถดำเนินการไปได้อย่างสม่ำเสมอ ถึงแม้ว่าการทำงานในแต่ละหน่วยผลิตจะมีความเร็วไม่เท่ากัน เช่น หน่วยผลิตที่มีความเร็วช้า เราอาจจะผลิตไว้ล่วงหน้า

ของคงคลังที่เป็นวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนที่สั่งซื้อ

เพื่อป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนอันเนื่องจากการล่าช้าด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาในการขนส่งของผู้ขาย ผู้ขายขาดแคลนวัตถุดิบไม่สามารถผลิตชิ้นส่วนที่สั่งได้ทัน หรือการนัดหยุดงานที่โรงงานของผู้ขาย หรือเกิดอุทกภัย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีวัตถุดิบคงเหลือไว้เพียงพอ วัตถุดิบหรือชิ้นส่วนใดที่สำคัญต้องมีการเก็บไว้ให้มากพอ

2.3 เหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีของคงคลัง

จากความสำคัญของของคงคลังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงพอสรุปถึงเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีของคงคลังได้ดังนี้

2.3.1 เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งและกาสรผลิต

2.3.2 เพื่อปรับให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการที่เกิดขึ้นและการจัดหาจของคงคลังมาเก็บไว้ในคลัง การขาดสมดุลไม่ว่าจะมีความต้องการสูงกว่าปริมาณที่หาเข้ามาจัดเก็บไว้ในคลัง หรือจัดหาของเข้ามาเก็บไว้ในคลังมากกว่าความต้องการย่อมหมายถึง การมีสต๊อกมากเกินไปหรือเกิดการขาดสต๊อก

2.3.3 เพื่อให้การผลิตสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาของคงคลังเป็นส่วนหนึ่งของการผลิต

2.3.4 เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่มีความไม่แน่นอน ทำให้มีสินค้าตอบสนองให้กับลูกค้าได้อย่างต่อเนื่อง

2.4 ประเภทของระบบการควบคุมของคงคลัง (Type of Inventory Control Systems)

ในการบริหารงานด้านของคงคลัง คงจะไม่มีสูตรหรือวิธีการใด ๆ ที่จะสามารถบอกได้ว่าระบบใดที่สามารถใช้ควบคุมวัสดุคงคลังได้มีประสิทธิภาพที่สุด การพิจารณาเลือกระบบเข้ามาใช้ในการบริหารและควบคุมวัสดุคงคลังจะต้องมีการเลือกสรรรวิธีการให้เหมาะสมกับสถานการณ์และประเภทของของคงคลังเฉพาะอย่าง อย่างไรก็ตามผู้บริหารจะต้องไม่ลืมว่า หลักโดยทั่ว ๆ ไปของการบริหารจะต้องพยายามรักษาระดับการให้บริการให้ลูกค้าทั้งภายนอกและภายในองค์กรให้มีความพอใจ ขณะเดียวกันก็จะต้องรักษาระดับการลงทุนในของคงคลังให้น้อยที่สุด พร้อมทั้งการรักษาระดับปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพโดยพยายามให้ค่าใช้จ่ายในด้านนี้ต่ำเท่าที่จะเป็นไปได้

ในองค์กรที่ดำเนินการด้านการผลิต การพิจารณาระบบการควบคุมของคงคลัง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมองของคงคลังเป็นเหมือนส่วนหนึ่งของระบบการวางผนและควบคุมการผลิต ทั้งนี้เพราะในองค์กรที่ดำเนินการด้านการผลิต การจัดหา จัดซื้อ หรือผลิตชิ้นส่วนใด ๆ ขึ้นมา ก็เพื่อตอบสนองตามความต้องการการผลิตที่จะเกิดขึ้น ถ้าหากพิจารณาระบบการควบคุมของคงคลังอย่างอิสระ หรือพิจารณาในลักษณะที่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการผลิตน้อย อาจจะเป็นเหตุให้การลงทุนในการูแลรักษาของคงคลังมากเกินความจำเป็น

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์จากรูปที่ 1 ซึ่งเป็นรูปที่แสดงระบบการวางแผนและควบคุมการผลิตโดยทั่ว ๆ ไปจะเห็นได้ว่าในส่วนของการวางแผนและควบคุมของคงคลัง จะเป็นการจัดหาวัตถุดิบ ชิ้นส่วน และชิ้นส่วนประกอบต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการการผลิตที่ได้กำหนดไว้ในแผนแม่บท ซึ่งมในการวางแผนและควบคุมวัสดุคงคลังหรือของคงคลังที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป พอจะสรุปได้ 3 ระบบด้วยกันคือ

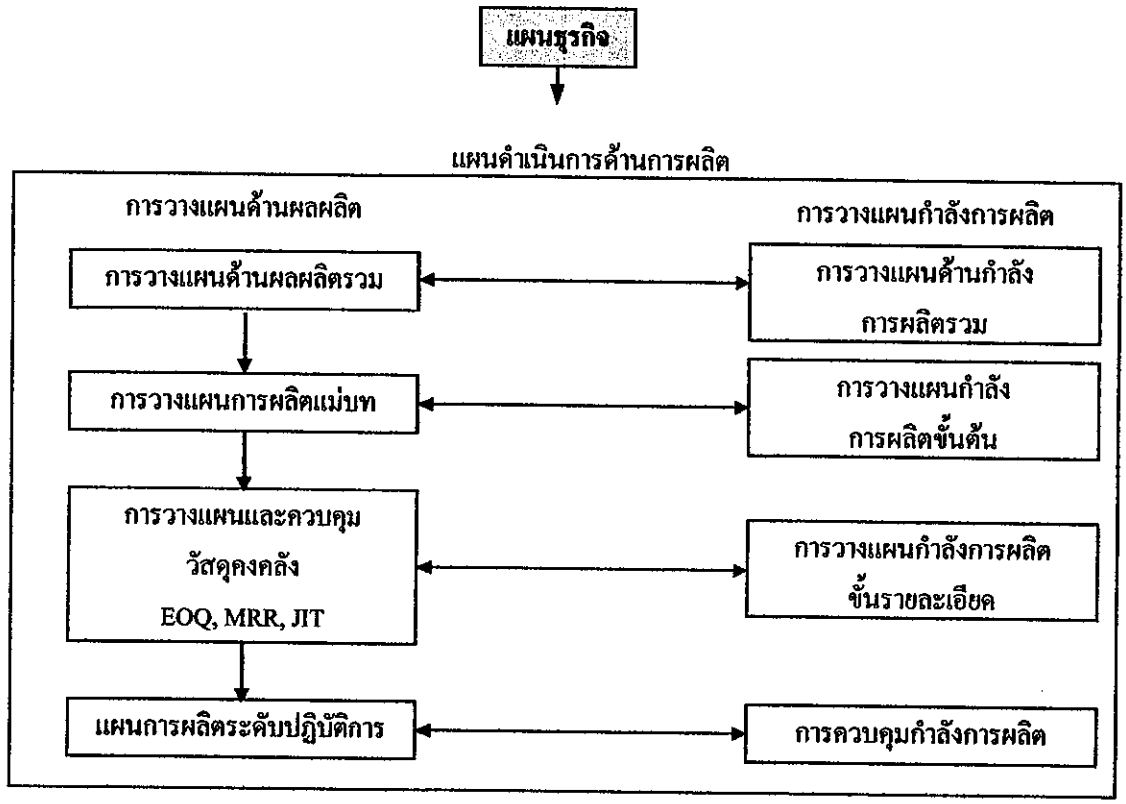

รูปที่ 2.1 แสดงระบบการวางแผนและควบคุมการผลิตโดยทั่ว ๆ ไป

2.4.1 ระบบการไหลของน้ำในอ่าง (Pond Draining System) เป็นระบบที่มีใช้กันมาตั้งแต่ดั่งเดิมและส่วนใหญ่จะรู้จักกันในชื่อของระบบจุดสั่งซื้อ (Order Point System) วิธีดังกล่าวนี้จะสั่งของคงคลังเข้ามาแทนที่เมื่อรายการของคงคลังมาถึงจุดกำหนด หรือจะทำการสั่งเมื่อครบรอบเวลาที่กำหนด ซึ่งจุดดังกล่าวเราเรียกว่า จุดสั่งซื้อหรือสั่งผลิต เมื่อถึงจุดสั่งซื้อหรือสั่งผลิตก็จะกำหนดปริมาณที่จะต้องทพการสั่งว่าควรจะเป็นเท่าไร ดังนั้น ในระบบนี้จะมีการตัดสินใจที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ คือ การตัดสินใจว่าจะสั่งซื้อเมื่อไรและจะต้องสั่งซื้อปริมาณเท่าไร ซึ่งการตัดสินใจประการหลังนี้เป็นเทคนิคเครื่องมือที่ช่วยให้การตัดสินใจที่สำคัญ และเป็นที่รู้จักกันดี คือ การพิจารณาปริมาณของการสั่งซื้อที่ประหยัด (Economic Order Quantity – EOQ)

2.4.2 ระบบผลัก (Push System) หรือที่รู้จักกันดีในชื่อของระบบการวางแผนความต้องการวัสดุ (Material Requirement Planing - MRP) เป็นระบบการวางแผนและควบคุมวัสดุคงคลังที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางคอมพิวเตอร์ โดยแนวคิดของระบบดังกล่าวจะพยายามจัดหาวัสดุให้เพียงพอกับช่วงเวลาต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น โดยจะต้องมีการประสานงานในด้านของแผนเป็นอย่างดี และผู้ปฏิบัติงานทุกคนจะต้องพยายามยึดแผนเป็นหลัก ซึ่งจาก

ระบบ MRP จะทำให้เราทราบว่าจะต้องทำการสั่งวัสดุอะไร จำนวนเท่าไร และจะต้องสั่งซื้อและสั่งผลิตในเวลาใด ตามแนวความคิดของระบบ MRP นี้ สามารถดำเนินการระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้ประสิทธิภาพอของการผลิตสูงกว่าระบบแรกที่กล่าวมาแล้ว

2.4.3. ระบบดึง (Pull system) เป็นที่รู้จักกันในชื่อของระบบทันเวลา (Just In Time – JIT) เป็นระบบที่พัฒนาขึ้นมาในประเทศญี่ปุ่น โดยระบบดังกล่าวได้พัฒนาขึ้นมาพร้อม ๆ กันกับการสร้างปรัชญาและแนวคิดเกี่ยวกับการทำงานและกาสรผลิตขึ้นใหม่ประกอบกับการทำงานเป็นทีม มีการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง ปลุกจิตสำนึกด้านคุณภาพให้กับพนักงานทุกคนทั่วทั้งองค์กรจนสามารถพัฒนาเป็นระบบการผลิตขึ้นมาใหม่ ซึ่งมุมเน้นขจัดความสูญเสียให้หมดไปหรือเข้าใกล้กับศูนย์ เมื่อทำได้สำเร็จก็จะทำให้ระดับของสต๊อกที่คิดว่ามีความจำเป็นที่ต้องมีอยู่ตลอดเวลา มีค่าเข้าใกล้ศูนย์

วิธีการดำเนินการเพื่อจัดหาวัสดุต่าง ๆ ป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิตจะเป็นไปได้โดยใช้กลไกของระบบบัตรคัมบัง (Kanban Card) ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปมี 2 ประเภทคือ บัตรคัมบังสั่งผลิต และบัตรคัมบังเคลื่อนย้าย

การประยุกต์ระบบการควบคุมระบบคงคลังได้อย่างเหมาะสมกับลักษณะการผลิตนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างมาก โดยทั่ว ๆ ไปของระบบ MRP เป็นระบบที่เหมาะสมกับการควบคุมของคงคลังประเภทที่ 1 และ 2 (วัตถุดิบหรือชิ้นส่วนที่สั่งซื้อขากภายนอกและคงคลังที่เป็นงานระหว่างการผลิต) ส่วนระบบจุดสั่งซื้อหรือสั่งผลิตมักจะถูกพิจารณาว่ามีความเหมาะสมกับของคงคลังประเภทที่ 3 และ 4 (ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เครื่องมือชิ้นส่วนที่ใช้ในการซ่อมแซมหรือซ่อมบำรุง) อย่างไรก็ตามในการพิจารณาว่าควรจะใช้ระบบใดนั้น ยังมีปัจจัยที่ต้องพิจารณาอีกมาก และมักจะต้องมีการผสมผสานหลายรูปแบบของระบบเข้ามาใช้ ในบางครั้งวิธีการพิจารณาจุดสั่งซื้อหรือสั่งผลิตก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับของคงคลังประเภทวัตถุดิบ และชิ้นส่วนที่สั่งมาจากภายนอกเป็นต้น

2.5 การควบคุมวัสดุคงคลัง (Inventory Control)

การควบคุมวัสดุคงคลัง นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ผู้บริหารจะต้องนำมาพิจารณาในการดำเนินธุรกิจ ทั้งนี้เพราะการมีวัสดุคงคลังนั้นจำเป็นต้องใช้เงินทุน ซึ่งมีมูลค่าสูงในกลุ่มของทรัพย์สินหมุนเวียน ดังนั้น รองประธานผ่านการเงินหรือผู้ควบคุมด้านการเงิน จะต้องเฝ้าติดตามดูระดับวัสดุคงคลังอยู่เสมอ และจัดการให้มีจำนวนเพียงพอต่อการผลิต หรือเพื่อจัดจำหน่ายให้กับลูกค้า อย่างไรก็ตามการมีวัสดุคงคลังอยู่ในระดับต่ำนั้นย่อมเป็นที่ต้องการของผู้บริหาร เพราะมีผลต่อการ

ประหยัดเงินทุน การจัดเก็บตลอดจนการจัดการด้านวัสดุคงคลัง ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีระดับวัสดุคงคลังในระดับสูง จะมีผลทำให้ผลการตอบแทนจากการลงทุนน้อยลง

ในกรณีที่วัสดุคงคลังไว้ต่ำเกินไป จะมีผลทำให้ประสิทธิภาพในการดำเนินการผลิตลดน้อยลง สินค้ามีไม่พอขาย ลูกค้าผิดหวัง และวัตถุดิบมีต้นทุนสูงขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การมีวัสดุคงคลังที่มีระดับต่ำหรือสูงเกินไปก็ย่อมจะไม่เกิดผลดีต่อการดำเนินงานของธุรกิจ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาด้านวัสดุคงคลังดังกล่าวจึงควรมีการจัดการเกี่ยวกับวัสดุคงคลัง เช่น การหาจำนวนการสั่งซื้อสินค้าที่เหมาะสมและประหยัด การหาจุดสั่งซื้อ และการหาสต๊อกเพื่อความปลอดภัย (safety stock) ถ้ามีการจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นไปอย่างเหมาะสมถูกต้องแล้ว ก็ย่อมจะเป็นที่เชื่อแน่ว่า จะสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการได้เป็นจำนวนมากและนำมาซึ่งการเพิ่มกำไรทางธุรกิจอย่างแน่นอน

ถ้าจะกล่าวถึงวัสดุคงคลังในแง่ของการผลิตแล้ว สามารถจะแยกแยะออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

2.5.1. การคงคลังวัตถุดิบ (Raw Material) วัตถุดิบนั้นนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของการผลิตที่จะต้องมีการวางแผนสำรองไว้อย่างเพียงพอและสอดคล้องกับการผลิต เพื่อรอการแปลงสภาพเป็นสินค้าสำเร็จรูปหรือกึ่งสำเร็จรูป การตัดสินใจเกี่ยวกับการคงคลังวัตถุดิบ หรือส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิตทั่ว ๆ ไปแล้ว มักจะนิยมจัดซื้อครั้งละจำนวนมาก ๆ ทั้งนี้เพราะการขายต่อหน่วยจะลดลงตามปริมาณการสั่งซื้อที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนั้น ยังเสียค่าใช้จ่ายในการบรรทุกและการขนส่งในอัตราที่ต่ำกว่าการสั่งซื้อครั้งละจำนวนน้อย ๆ อีกด้วย ในอีกกรณีหนึ่งที่ต้องมีการคงคลังวัตถุดิบไว้สูงกว่าปกติ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากสภาพสภาวะของความไม่แน่นอน เช่น ความต้องการสินค้าเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการคงคลังวัตถุดิบด้วย หรือระยะเวลาในการจัดส่งหลังการสั่งซื้อ ในกรณีที่เกิดความล่าช้าและถ้าเผื่อว่าไม่มีการสำรองวัตถุดิบไว้ใช้ก็ย่อมเกิดการขาดแคลนและทำให้สายงานการผลิตหยุดชะงักลงได้

2.5.2 การคงคลังสินค้ากึ่งสำเร็จรูปหรืองานระหว่างทำ (Work in Process) ในกระบวนการผลิตซึ่งมักจะประกอบด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีการแบ่งแยกหน้าที่กันทำโดยอิสระ แต่ละผลิตจากหน่วยงานหนึ่งจะต้องส่งไปให้กับอีกหน่วยงานหนึ่ง ตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ในปริมาณที่สมดุลกันตลอดสายงาน นั่นก็คือ อัตราการผลิตของแต่ละหน่วยงานที่จะต้องเท่ากัน ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ไม่จำเป็นจะต้องมีการคงคลังสินค้ากึ่งสำเร็จรูปหรืองานระหว่างทำ แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของการปฏิบัติจริงหรือสถานะของความเป็นจริงแล้ว มักจะเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ที่ทำให้การผลิตไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ เช่น ผลผลิตของหน่วยงานหนึ่งหยุดชะงักอาจจะเนื่องจากเครื่องจักรเกิดการขัดข้อง วัตถุดิบขาดแคลน หรือการเสียเวลารอคอย เป็นต้น ดังนั้นการจัดเตรียมสินค้ากึ่ง

สำเร็จรูปสำรองไว้ในแต่ละขั้นตอนของการผลิตจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะจะทำให้หน่วยงานนั้น ๆ สามารถดำเนินการผลิตต่อไปได้อีกระยะหนึ่ง

จากหลักการดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ อาจจะนำไปประยุกต์ใช้กับโรงงานที่ต้องอาศัยผลผลิตจากโรงงานอื่น ๆ โดยที่โรงงานทั้งสองแห่งนั้นอาจจะมีแผนการดำเนินการผลิตที่ไม่เหมือนกันและแยกจากกันเป็นอิสระ

2.5.3. การคงคลังสินค้าสำเร็จรูป (Final Goods) ถ้าเราสามารถกำหนดจำนวนวัตถุดิบที่ต้องการใช้อย่างแน่นอนในแต่ละช่วงเวลาแล้ว นั่นก็หมายความว่า เราสามารถหาปริมาณของสินค้าที่จะผลิตที่พอดีกับความต้องการที่เราคาดหวังไว้ แต่ว่าความต้องการของสินค้านั้นมักจะไม่ค่อยมีความแน่นอน คือ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การมีสินค้าสำเร็จรูปคงคลังไว้ก็ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ ได้ เช่น

เพื่อป้องกันการขาดแคลนสินค้า ในกรณีที่ความต้องการมีมากกว่าค่าที่ได้พยากรณ์หรือปริมาณที่จัดหามาได้มีน้อยกว่าจำนวนที่คาดหวังไว้ในแต่บละช่วงเวลา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการสต๊อกสินค้าสำเร็จรูปไว้จำนวนหนึ่งเพื่อความปลอดภัย ซึ่งโดยปกติแล้วจะเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการสั่งผลิตเพิ่มเติม (back order) ทั้งยังจะไม่เป็นการเสี่ยงต่อการสูญเสียความเชื่อถือ หรือเสียลูกค้าในกรณีที่สินค้าเกิดการขาดตลาด

เพื่อช่วยให้การผลิตสินค้าสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างสม่ำเสมอและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง คือไม่จำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล หรือตามความต้องการของลูกค้า ทำให้โรงงานสามารถรักษาระดับการว่าจ้าง ซึ่งจะเป็นผลให้การเข้าออกตลอดจนการฝึกอบรมคนงานลดน้อยลง นอกจากนั้นยังจะเป็นการลดปัญหาของการทำงานล่วงเวลาในช่วงที่มีความต้องการสินค้าสูง ทั้งนี้เพราะโรงงานสามารถจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ทำการผลิตสินค้าและเก็บสำรองไว้ในช่วงที่มีความต้องการสินค้าต่ำอยู่

2.6 การตัดสินใจขั้นพื้นฐานวัสดุคงคลัง (Basic Inventory Decisions)

โดยการอาศัยการจัดการด้านนโยบายวัสดุคงคลัง ที่จะพยายามลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน (operation cost) ของธุรกิจให้ต่ำสุด ซึ่งต้องมีการพิจารณาหลัก 2 ประการ **ประการแรก** ได้แก่ จำนวนที่จะต้องสั่งซื้อในแต่ละครั้ง **ประการที่สอง** จะพิจารณาว่าเมื่อใดจึงจะสั่งซื้อวัสดุจำนวนนี้ การพิจารณาแนวทางการตัดสินใจเป็นไปได้ว่า การสั่งซื้อจำนวนมากเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อให้ต่ำสุด หรือสั่งซื้อครั้งละน้อย ๆ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเก็บวัสดุคงคลังให้ต่ำที่สุด ทางที่จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น จะไม่ได้เกิดจากการเลือกทางหนึ่งทางใด แต่จะต้องเลือกระหว่าง 2 ทาง ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับการควบคุมวัสดุคงคลังในสภาวะการณ์ต่าง ๆ

2.6.1 ค่าใช้จ่ายวัสดุคงคลัง (Inventory Cost)

ค่าใช้จ่ายของธุรกิจที่เกิดจากการคงคลัง สามารถสรุปได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อ (ordering cost) ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ (carrying cost) ส่วนค่าใช้จ่ายประเภทที่ 3 เกิดจากการสูญเสียเนื่องจากไม่มีสินค้าเก็บไว้ในสต๊อก ซึ่งจำเป็นต้องมีการสั่งเพิ่มเติม (back order)

2.6.1.1 ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อ (Ordering Cost หรือ Acquistion Cost) ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อที่จะรวมค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการซื้อสินค้าเพื่อนำมาเก็บคงคลังไว้ ค่าใช้จ่ายนี้จะมีขึ้นทุกครั้งที่มีการสั่งซื้อ โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว จะประกอบด้วยใบสั่งซื้อ (issue purchase order) การติดตามผล (follow up) การรับสินค้า (receive) การจัดเก็บของคงคลัง และค่าใช้จ่ายสำหรับตัวแทน (vender) ค่าใช้จ่ายทั้งหมดจะไม่แปรผันกับขนาดของการสั่ง ถ้าชิ้นส่วนนั้นผลิตในบริษัทเองแทนการสั่งซื้อจากแหล่งภายนอก ค่าใช้จ่ายนี้จะรวมถึงการตั้งเครื่อง (set up) ด้วย

2.6.1.2 ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ (Carrying Cost) ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บวัสดุคงคลังเพราะธุรกิจตัดสินใจที่จะมีไว้ซึ่งวัสดุคงคลังเนื่องจากว่าธุรกิจไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ ถ้าปราศจากวัสดุที่ใช้ในกระบวนการผลิต และวัสดุที่จะต้องส่งเข้าไปทดแทน ค่าใช้จ่ายนี้ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายออกไป และค่าสูญเสียโอกาสที่จะได้กำไร

ค่าใช้จ่ายนี้ก็เหมือนกับค่าใช้จ่ายจากการสั่งซื้อ ซึ่งยากจะหาได้อย่างแม่นยำ เพราะไม่มีหลักฐานเป็นตัวเลขที่แน่นอน เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ จะแสดงตัวเลขค่าใช้จ่ายไว้เป็นช่วงโดยประมาณดังนี้

ตารางที่1 แสดงตัวเลขค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อ

รายการ (item)	ช่วงโดยประมาณ (approximate range)
อัตราดอกเบี้ย (จากเงินทุนสำหรับการคงคลัง)	4-10 %
ค่าประกัน (insurance)	1-3 %
ภาษี (taxes)	1-3 %
การจัดเก็บ (storage) รวมทั้งค่าไฟและการทำความเย็น	0-3 %
การล้าสมัยและการเสื่อมราคา	4-16 %

ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บสำหรับธุรกิจการผลิตทั่ว ๆ ไป โดยปกติแล้วจะอยู่ระหว่าง 20-25% และบางกรณีอาจจอยู่นอกช่วงดังกล่าว ค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะระบุไว้เป็นรายปี และแสดงเป็นเปอร์เซ็นต์ของค่าวัสดุคงคลังโดยเฉลี่ย (average inventory)

2.6.1.3 ค่าใช้จ่ายในการขาดสต๊อก (Stock Out Cost) การขาดวัสดุในสตือกก็เป็นการสูญเสียเงินเหมือนกัน ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเรียกว่า ค่าใช้จ่ายในการขาดสต๊อก ซึ่งจะมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งจากที่เป็นไปได้ 2 ความหมาย กล่าวคือ เมื่อมีการขาดสต๊อกเกิดขึ้นจะต้องมีการสั่งเพิ่มเติม โดยที่ลูกค้าเต็มใจรอคอย ในกรณีเช่นนี้ บริษัทจะเสียค่าใช้จ่ายในการติดตามงาน ค่าโทรศัพท์ ค่าไปรษณีย์บัตร แต่ก็ไม่มากนัก นอกจากค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่รู้แล้ว การสั่งเพิ่มเติมจะนำมาซึ่งการสูญเสียชื่อเสียง (good will) ซึ่งก็ยากที่จะกะประมาณเป็นตัวเงินได้อย่างแน่นอน

ส่วนอีกความหมายหนึ่งสำหรับการขาดสต๊อก คือ การสูญเสียจากการขาย (lost sale) ซึ่งนับว่ามีผลเสียหายอย่างมาก แต่ก็เป็นการยากที่จะวัดเป็นตัวเงินได้เช่นกัน ในกรณีเช่นนี้ ลูกค้าที่ได้สั่งซื้อสินค้าและเจอปัญหาของขาดสต๊อก อาจจะเปลี่ยนใจไปซื้อจากที่อื่นแทน การสูญเสียในกรณีนี้จะมีค่ามากกว่าการสูญเสียกำไรจากการขายเสียอีก เนื่องจากว่าการสั่งเพิ่มเติมและการสูญเสียจากการขายนั้น ยากที่จะประมาณได้ ดังนั้นจึงมีการกำหนดระดับบริการ (service level) ขึ้น เช่น ผู้จัดการอาจจะรู้สึกว่าการขาดสต๊อกไม่ควรจะเกิดขึ้นเกิน 2 % ตลอดเวลา เป็นต้น

2.6.2 นิยามของวัสดุคงคลังโดยเฉลี่ย (Concept of Average Inventory)

ก่อนที่จะปรับปรุงตัวแบบของขนาดวัสดุคงคลัง จำเป็นต้องตั้งสมมติฐานก่อน โดยกำหนดให้การสั่งซื้อ (purchase) วัสดุสำหรับคงคลังเป็นเพียงชนิดเดียว (single item) โดยมีอุปสงค์ (demand) ในอัตราคงที่และผู้ทำการตัดสินใจรู้ค่าก่อนล่วงหน้า เช่นเดียวกับช่วงเวลานำ (lead time) ซึ่งเป็นระยะเวลาที่จะทำการสั่งจนกระทั่งรับวัสดุเข้าคงคลัง ถึงแม้ข้อสมมติดังกล่าวนี้ยากที่จะเป็นไปได้สำหรับการคงคลังในธุรกิจจริง แต่เราก็สามารถที่จะพัฒนาตัวแบบอย่างธรรมดานี้ได้โดยใส่ค่าตัวแปรต่าง ๆ (factor) ที่เป็นจริงลงไป ปริมาณของคงคลังที่เวลาใด ๆ ภายใต้สมมติฐานที่กล่าวมาแล้ว จะแสดงดังรูปที่ 2.2

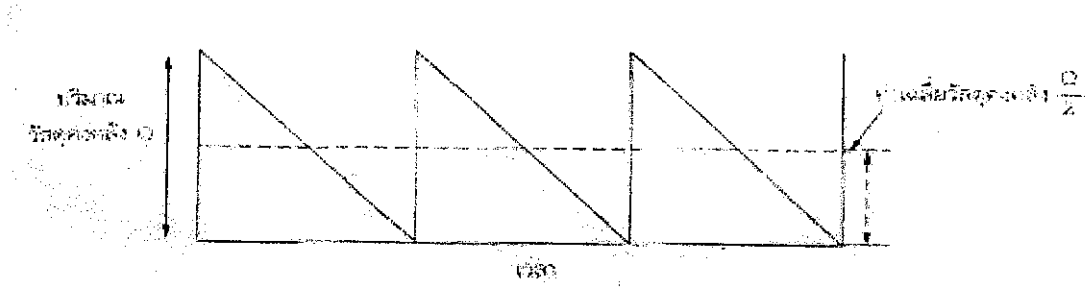

รูปที่ 2.2 แสดงปริมาณวัสดุคงคลังโดยเฉลี่ย

ถ้าให้ Q เป็นปริมาณของการสั่งซื้อ (order size) และจะมีจำนวนคงคลังเท่ากับ Q เมื่อได้รับวัสดุแล้ว วัสดุนั้นจะค่อย ๆ ถูกนำไปใช้และค่อย ๆ หมดไปจนเป็นศูนย์ และในจุดนี้เองวัสดุที่ได้สั่งซื้อไว้แล้วจะถูกนำมาเติมเต็ม (replenish) อีก จนสังเกตว่าจำนวนวัสดุคงคลังโดยเฉลี่ย (Q/2) จะเท่ากับครึ่งหนึ่งของจำนวนที่สั่งซื้อแต่ละครั้ง (lot size) การสั่งซื้อแต่ละครั้งจนได้รับวัสดุเข้าคงคลังจะมีเวลาและการใช้ที่แน่นอน ดังนั้นจึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดสต๊อกแต่อย่างใด

2.6.3 การหาปริมาณการสั่งซื้ออย่างประหยัด (Economic Ordering Quantity : EOQ)

หลังจากที่ได้พิจารณาถึงค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ การสั่งซื้อ และค่าเฉลี่ยคงคลังแล้ว สิ่งที่จะต้องทำขั้นต่อไป คือ การพัฒนาตัวแบบคงคลังในเทอมของปริมาณการสั่งซื้ออย่าประหยัด การจัดการกับตัวแบบนี้จะเผชิญกับค่าใช้จ่ายที่มีลักษณะในทางตรงกันข้าม (opposing cost) กล่าวคือ ถ้าขนาดของล๊อต (lot) เพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บจะเพิ่มขึ้นตาม แต่ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อจะลดลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าขนาดของล๊อตลดลง ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บจะลดลง แต่ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อจะเพิ่มขึ้น ปริมาณการสั่งซื้ออย่างประหยัด คือ ขนาดของการสั่งที่จะทำให้ค่าใช้จ่ายรวมต่อปี (total annual cost) ของการจัดเก็บและการสั่งซื้อมีค่าต่ำสุด

เพื่อให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่าย (ต้นทุน) ในการจัดหาวัสดุคงคลังได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงของเสนอด้วยกราฟดังรูปที่ 2.3 ซึ่งสรุปได้ว่า

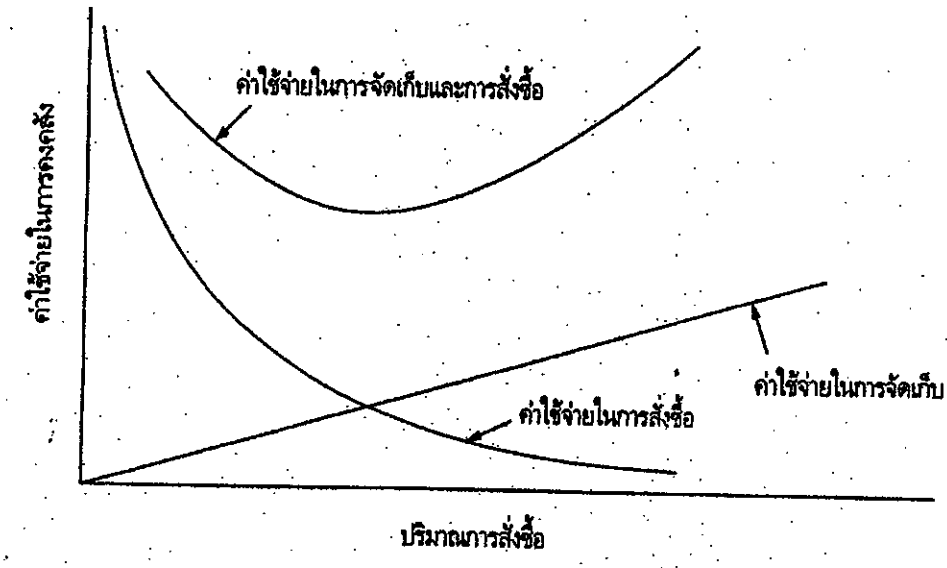

รูปที่ 2.3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บและค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อ

1. ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อจะแปรผกผันกับขนาดที่สั่งซื้อ

2. ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บวัสดุคงคลังจะแปรผันโดยตรงกับปริมาณของการสั่งซื้อ

3. ผลรวมของค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อและการจัดเก็บที่ทำให้มีค่าใช้จ่ายรวมต่ำสุด นั่นคือ จุดที่แสดงถึงค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บเท่ากับค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อ

ในการคำนวณขนาดของของคงคลังที่ทำให้มีค่าใช้จ่ายรวมต่ำสุดดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ตัวแบบของการคงคลังจะต้องถูกกำหนดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่แน่นอน (certainly) อีกเช่นกัน โดยมีข้อสมมติดังนี้

1. ความต้องการสินค้าต่อปีเป็นที่รู้แล้ว

2. ปริมาณสินค้าที่สั่งซื้อไปจะมาถึงพร้อมกันทั้งหมดในเวลาเดียวกัน

3. ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้น จะมีค่าคงที่ตลอดช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผน

4. ช่วงเวลาที่เริ่มต้นการสั่งซื้อจนกระทั่งได้รับของเข้าคงคลัง จะมีค่าเป็นศูนย์นั่นหมายความว่าจะได้รับสินค้าทันทีที่ออกใบสั่งซื้อ

5. ผลจากข้อ 1 และข้อ 4 ทำให้การคงคลังสินค้าไม่เกิดการขาดสต๊อก หรืออาจกล่าวได้ว่าตัวแบบการคงคลังภายใต้ข้อสมมติดังกล่าว จะจัดอยู่ในกรณีที่ไม่ยอมให้เกิดสินค้าขาดสต๊อก

2.6.4 การวิเคราะห์ความไว (Sensitivity Analysis)

จุดประสงค์หลักของการหาปริมาณการสั่งซื้อหรือสั่งผลิต ก็เพื่อที่จะให้เสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เป็นค่าโดยประมาณและเป็นที่ยอมรับ ผลที่ได้จากการคำนวณก็คือ ค่า EOQ ซึ่งจะมีความเชื่อถือได้แค่ไหนนั้นจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่กำหนดขึ้น เช่น อัตราการใช้หรือจำหน่ายวัสดุ เวลานำที่คาดหวังไว้ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการและการจัดการตลอดจนทัศนคติของผู้บริหารการเงิน ถ้ามองในแง่นี้ร้าย เช่น คาดว่าค่าของเงินน่าจะมีแนวโน้มสูงขึ้นเหมือนดอกเบี้ยของบริษัทเงินทุน ซึ่งถ้าแทนค่าเหล่านี้ในสูตร EOQ และผลที่ได้ออกมานั้น ถึงแม้จะมีทศนิยมหลายตำแหน่งก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความเที่ยงตรงสูงเหมือนอย่างคำพังเพยในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ว่า ถ้าใส่ขยะเข้าไปก็จะได้ขยะออกมาเช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่นับว่าให้ความแม่นยำต่ำมากก็คือ ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อ และค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ แต่จะมีผลกระทบต่อ EOQ น้อยมากหรือแม้แต่ค่าใช้จ่ายต่ำสุด

2.6.4.1 วิธีวิเคราะห์ความไหวอย่างเป็นทางการ (Formal Approach to Sensitivity Analysis)

ดังที่กล่าวไว้ในบทก่อนแล้วว่า ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อวัสดุและค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บนั้นไม่สามารถจะวัดค่าได้อย่างถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์ ดังนั้น ในหัวข้อนี้เราจะมาหาความผิดพลาดจากการวัดค่าทั้งหมดนี้จะมีผลต่อคำตอบบอย่างไร

จากการแทนค่า Q ในสมการค่าใช้จ่ายรวม (total cost) จะได้ค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม (TC opt)

$$TCopt = \frac{RS}{\sqrt{\frac{2RS}{CI}}} + \frac{CI}{2}\sqrt{\frac{2RS}{CI}}$$
$$= \sqrt{2RCIS} \qquad (1)$$

ให้เราสมมติว่าค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บและค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อเป็น I และ S ตามลำดับ แต่ถ้าใส่สัมประสิทธิ์กับตัวแปรดังกล่าว จะได้ค่าเป็น K_1I และ K_2S ซึ่งจะได้ค่า Q ใหม่ดังนี้

$$Q = \sqrt{\frac{2RK_2S}{K_1CI}} \qquad (2)$$

สำหรับค่า Q ที่ผดพลาดไปนี้เมื่อนำมาคิดเป็นค่าใช้จ่ายจะได้ (annual total cost)

$$TC = \left(\sqrt{\frac{K_1}{K_2}} + \sqrt{\frac{K_2}{K_1}}\right)\sqrt{\frac{RSCI}{2}} \qquad (3)$$

ความแตกต่างระหว่างค่าใช้จ่ายที่ต้องยอมรับและค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมโดยแสดงเปอร์เซ็นต์ของค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมจะได้

$$\frac{1}{2}\left(\sqrt{\frac{K_1}{K_2}} + \sqrt{\frac{K_2}{K_1}}\right) - 1 \qquad (4)$$

ดังนั้น เราจะได้เห็นว่าความผิดพลาดของค่าใช้จ่ายรวมจะขึ้นอยู่กับค่าผิดพลาดของค่าของพารามิเตอร์ (parameter) แต่ละตัว และค่าที่ผิดพลาดไปมากจะมีผลไม่มากนักต่อค่าใช้จ่ายรวม นั่นก็คือ ค่าใช้จ่ายรวมโดยทั่ว ๆ ไป จะไม่มีความไวต่อค่าประมาณดังกล่าว

2.6.5 การหาปริมาณการผลิตอย่างประหยัด (Economic Production Quantity)

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงการนำ EOQ ไปประยุกต์ใช้กับการผลิต ซึ่งจากหัวข้อการคงคลังในตอนแรก เราได้กำหนดไว้ว่า วัสดุคงคลังที่สั่งซื้อจะได้รับทั้งหมดในทันที อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าที่ผลิตสินค้าเสร็จแล้ว จะถูกนำเข้าคงคลังอย่างต่อเนื่องได้ ดังรูปที่ 2.4 สำหรับการหาสูตรจำนวนการผลิตที่เหมาะสม จะถูกพัฒนาในแนวทางเดียวกันกับตัวแบบการคงคลังที่ได้กล่าวมาแล้ว

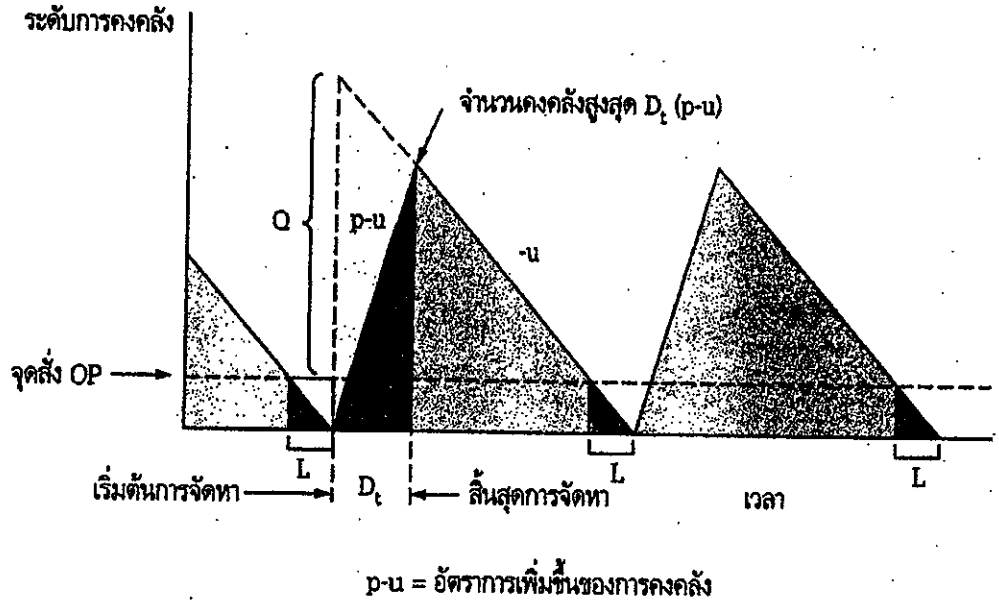

รูปที่ 2.4 แสดงระบบการผลิตเพื่อการคงคลัง

บริษัทจำนวนมากผลิตเป็นจำนวนล็อต (lot) หรือรุ่น (batch) เนื่องจากว่าการขายมีจำนวนไม่มากพอ จึงไม่สามารถทำการผลิตอย่างต่อเนื่องได้ ถ้าเหตุการณ์เกิดขึ้นในลักษณะนี้ ธุรกิจจะเสียค่าใช้จ่ายในการตั้งเครื่อง (set up) เมื่อมีการผลิตขึ้นใหม่ ค่าใช้จ่ายในการตั้งเครื่องจะมีลักษณะค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อต่อครั้ง แต่ค่าใช้จ่ายในการตั้งเครื่องจะรวมถึงค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการควบคุมการผลิต การสั่งซื้อวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้ารุ่นนั้นๆ

สำหรับค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ จะหาได้ทำนองเดียวกันกับ EOQ ที่กล่าวมาแล้ว บริษัทจะเสียค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บสินค้าสำเร็จรูปตั้งแต่ผลิตเสร็จจนกระทั่งขายออกไป

ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บสำหรับสินค้าสำเร็จรูป จะมีมากกว่าค่าวัตถุดิบ เนื่องจากว่าต้องรวมค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เข้าไปด้วย เช่น ค่าวัสดุทางตรง ค่าแรงงานทางตรง ค่าใช้จ่ายแปรผันและคงที่การผลิต

2.7 ระบบการจัดการเกี่ยวกับวัสดุคงคลัง (Inventory Management System)

เราได้กล่าวถึงการพัฒนาเกี่ยวกับตัวแบบการคงคลังขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้น ยังได้พิจารณาตัวแบบการคงคลังในลักษณะต่าง ๆ มาแล้ว จากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้ เรายังสมมติให้ว่าอุปสงค์ (demand) หรือความต้องการสินค้ายังเป็นไปในลักษณะคงที่ คือ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วความไม่แน่นอนของอุปสงค์นั้น เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง ถ้าเราต้องการที่จะพัฒนาระบบการจัดการเกี่ยวกับการคงคลัง เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ใกล้เคียงกับค่าความเป็นจริง ความแปรปรวนของอุปสงค์จะเป็นผลให้เราต้องเก็บวัสดุคงคลังไว้ในปริมาณที่มากกว่าอุปสงค์เฉลี่ย ในกรณีที่มีลูกค้าหรือความต้องการสินค้ามากขึ้น ปริมาณสินค้าที่ต้องคงคลังไว้เพิ่มขึ้นนี้เรียกว่า สต๊อกเพื่อความปลอดภัย (safety stock) ซึ่งฝ่ายจัดการมีเป้าหมายที่จะกำหนดค่าสต๊อกเพื่อความปลอดภัยนี้ขึ้น เพื่อรองรับความแปรผันของอุปสงค์ดังกล่าว แต่ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นนั้นจะต้องสมดุลกับค่าใช้จ่ายในการขาดสต๊อก หรือการสั่งซื้อเพิ่มเติม (back order)

ความไม่แน่นอนอีกประการหนึ่งที่จะนำมากล่าวถึงก็คือ ช่วงเวลานำ (lead time) โดยที่ความแปนผันของช่วงเวลานำที่อาจจะเกิดขึ้นร่วมกันกับความแปรผันของอุปสงค์ ย่อมจะทำให้รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงมักจะนำเอาวิธีการแบบอื่น ๆ มาใช้แทน เช่น วิธีการมอนติคาโล (Monte Carlo) เป็นต้น ระบบการจัดการเกี่ยวกับการคงคลังในความเป็นจริงนั้นจะต้องสามารถประยุกต์ใช้กับการคงคลังสินค้าได้หลาย ๆ ชนิด จากวิธีการคงคลังต่าง ๆ โดยการผ่านระบบการจัดเก็บข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

2.7.1 การคำนวณหาจุดสั่งและสต๊อกเพื่อความปลอดภัย

องค์ประกอบที่นับว่าสำคัญต่อระบบการคงคลังนั้นก็คือ สต๊อกเพื่อความปลอดภัย ซึ่งจำเป็นต้องมีไว้เพื่อป้องกันความแปรผันของอุปสงค์ หรือเวลานำ หรือทั้งสองกรณี มิฉะนั้นแล้วก็ย่อมจะมีการขาดสต๊อกเกิดขึ้น ถ้าอุปสงค์และเวลานำมีค่ามากกว่าค่าที่กำหนดไว้ในตัวแบบของการคงคลัง จากรูปแบบการคงคลังที่มีขนาดของล็อต (lot suze) อยู่เหนือระดับสต๊อกเพื่อความปลอดภัย ดังแสดงในรูปที่ 2.5 จะมีความเสี่ยงจากการขาดสต๊อกลดลง การขาดสต๊อกในที่นี้จะถูกนิยามให้เป็นเปอร์เซ็นต์ของการขาดสต๊อกทที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการสั่งสินค้า (order period) หรืออุปสงค์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการสั่งในขณะที่ระดับสต๊อกที่มีอยู่เป็นศูนย์ นอกจากคำนิยามดังกล่าว

อาจจะกำหนดขึ้นเป็นอย่างอื่นอีก เช่น เปอร์เซ็นต์ของจำนวนที่เกิดการขาดสต๊อก หรือจำนวนสินค้าที่ขาดสต๊อกเมื่อเทียบกับจำนวนของความต้องการ

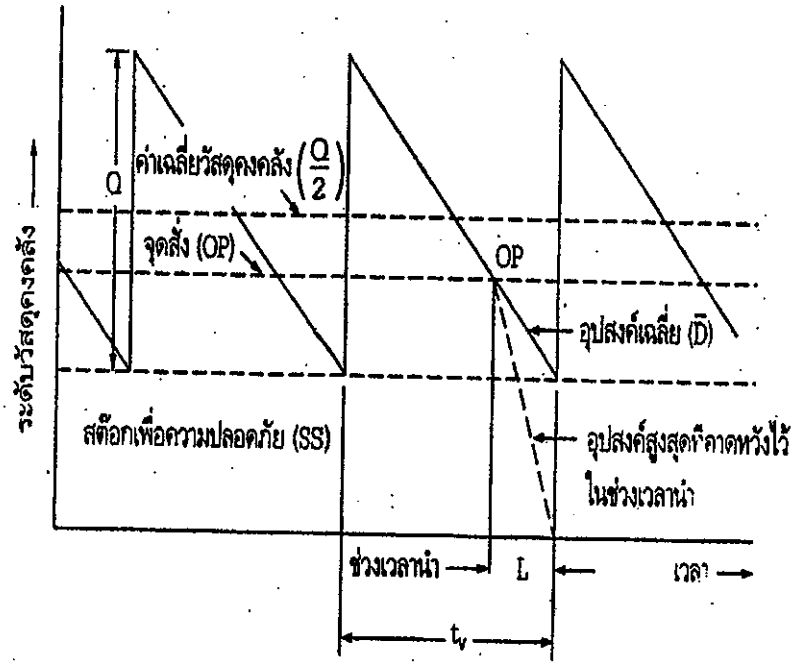

รูปที่ 2.5 แสดงรูปแบบโครงสร้างระดับคงคลังกับเวลาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของขนาดของล๊อต (Q)สต๊อกเพื่อความปลอดภัย (SS) จุดสั่ง (OP) วัสดุคงคลังเฉลี่ย (Q/2) เวลาการสั่ง อัตราความต้องการ และช่วงเวลานำ (L)

การมีสต๊อกเพื่อความปลอดภัยไว้ในปริมาณมาก ย่อมจะลดความเสี่ยงต่อการขาดสต๊อก แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นดังนั้น ปัญหาของเราก็คือ จะทำอย่างไรจึงจะสร้างหลักเกณฑ์หรือวิธีการขึ้นมา เพื่อหาระดับสต๊อกเพื่อความลอดภัยและเป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือพอที่จะยอมรับในความเสี่ยงในการขาดสต๊อกที่อาจจะเกิดขึ้น หลักเกณฑ์ดังกล่าวนั้นก็คือ การใช้ค่าความสมดุลของระดับสต๊อกเพื่อความปลอดภัย กับค่าใช้จ่ายจากการขาดสต๊อกที่คาดไว้ ระดับสต๊อกดังกล่าวก็คือ ระดับสต๊อกความปลอดภัยที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้ผลรวมของค่าการคงคลังที่คาดหวังไว้กับค่าใช้จ่ายในการขาดสต๊อกมีค่าต่ำสุด จากหลักการตามที่ได้กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การพัฒนารูปแบบสำหรับสต๊อกเพื่อความปลอดภัยนั้นกระทำได้ไม่ยากนัก แต่ถ้าต้องการจะแยกออกมาเป็นค่าใช้จ่าย

ในการขาดสต๊อก (stockout cost) เพื่อให้เห็นอย่างเด่นชัดและถูกต้องนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ง่ายนัก หรือเกือบจะเป็นไปไม่ได้เลย ดังนั้นในการจัดการเชิงปฏิบัติโดยทั่ว ๆ ไปจึงมักจะเป็นการกำหนดระดับบริการ (service level) เพื่อเป็นหลักประกันว่าการขาดสต๊อกจะไม่มีเกินระดับที่กำหนดไว้ก่อนล่วงหน้า เช่น ฝ่ายบริหารกำหนดนโยบายไว้ว่า จะให้มีระดับบริการโดยเฉลี่ยเท่ากับ 90 หรือ 95%

จากกราฟรูปที่ 2.5 ส่วนแรกจะแสดงจุดสั่ง (order point : OP) ที่บอกระดับปริมาณการคงคลังที่ต้องมีการสั่งเพิ่มเติมสต๊อก เมื่อระดับคงคลังเท่ากับหรือต่ำกว่าจุดนี้ ซึ่งมีค่าเท่ากับผลคูณระหว่างอุปสงค์เฉลี่ยต่อช่วงเวลากับเวลานำ (lead time : L) สำหรับส่วนที่สอง จะแสดงระดับสต๊อกเพื่อความปลอดภัย (SS) ซึ่งเป็นค่าของความแตกต่างระหว่างความต้องการสูงสุด (D_{max}) กับค่าเฉลี่ย (D)ในช่วงเวลานำซึ่งมีค่าคงที่ แต่ในที่นี้เราจะพิจารณาถึงอุปสงค์ที่มีความแปรผันดังแสดงในรูปที่ 2.6

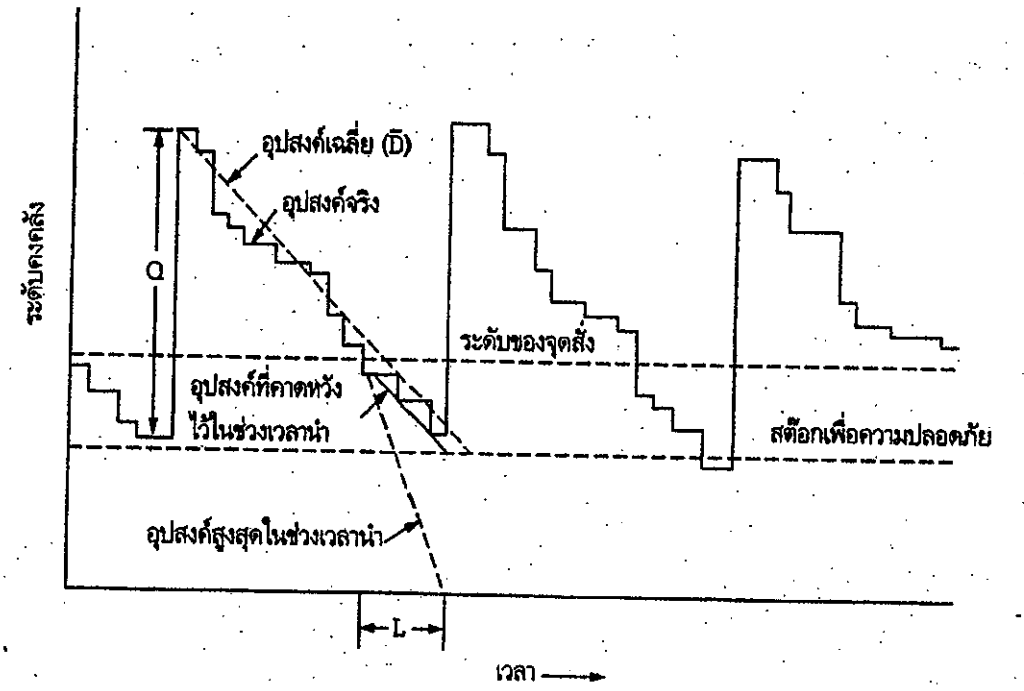

รูปที่ 2.6 การแสดงโครงสร้างระดับการคงคลังในระบบการสั่งแบบปริมาณคงที่ (fixed order size) เมื่ออุปสงค์มีการเปลี่ยนแปลง

2.8 ระบบการควบคุมวัสดุคงคลัง (Inventory Control System)

จากตัวแบบการคงคลัง (inventory model) เราพยายามที่จะแยกตัวแปรและพารามิเตอร์ออกมาศึกษาและทำความเข้าใจกับพฤติกรรมของการคงคลังภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเริ่มต้นจากขั้นพื้นฐานถึงขั้นตัวแบบที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ระบบการคงคลัง (inventory system) มีจุดมุ่งหมายที่จะประยุกต์ใช้ตัวแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่ ในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมของระบบการคงคลังในจินตนาการแล้ว ตัวแบบการคงคลังกับการนำไปประยุกต์ใช้นั้นจะมีความแตกต่างกันน้อยมาก

2.8.1 จุดประสงค์ของระบบคงคลัง

จุดประสงค์ขั้นพื้นฐาน ที่นับว่ามีความจำเป็นต่อการคงคลังในเชิงปฏิบัติคือ การประยุกต์ใช้ตัวแบบที่มีอยู่ โดยจะต้องบอกรายละเอียดถึงพฤติกรรมของตัวแปรที่สำคัญ ๆ ในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเกี่ยวกับการคิดค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน นอกจากนั้น ระบบจะต้องบ่งบอกถึงลักษณะของอุปสงค์(ที่มักจะมีความแปรปรวนอยู่ในตัว) และเวลานำ (ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในบางครั้ง) ตลอดจนการคาดการณ์เกี่ยวกับ SS รอบการคงคลัง (cycle) การคงคลังระหว่างการผลิต ว่าควรจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด เมื่ออุปสงค์เปลี่ยนไป การวางแผนการควบคุมนั้นจำเป็นต้องบ่งบอกให้เด่นชัดลงไป เช่น ส่วนไหนของระบบที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการขาดสต๊อก การเสียโอกาสในการขายหรือการสั่งสินค้าย้อนหลัง มิฉะนั้นแล้ว อาจจะต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายในการขาดสต๊อกที่มีค่าค่อนข้างสูง

ปัญหาที่นับว่ามีนัยสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็คือ การประยุกต์ตัวแบบให้ใช้ได้กับการคงคลังสินค้าหลาย ๆ ชนิดซึ่งในทางปฏิบัติแล้วจำเป็นจะต้องผ่านกระบวนการบันทึกข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ มิฉะนั้นแล้วตัวแบบคงคลังก็จะเป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น และเพื่อให้การดำเนินการควบคุมสินค้าและการจดบันทึกข้อมูลนั้นง่ายขึ้น จึงควรจัดสินค้าทั้งหมดออกเป็นกลุ่ม ๆ โดยในแต่ละกลุ่มจะต้องมีลักษณะของการแจกแจงที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งอาจจะเป็นแบบปกติ ปัวส์ซอง หรือเอกซ์โปแนนเชียล ผลที่ตามมาจากการจัดกลุ่มสินค้าดังกล่าว จะทำให้การปฏิบัติงานของฝ่ายบริหารนั้นง่ายและสะดวกขึ้น คือ ไม่มีความจำเป็นต้องควบคุมสินค้าทุก ๆ รายการ นอกจากวิธีการจัดแบ่งกลุ่มสินค้าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เราอาจจะกำหนดจากมูลค่าการคงคลังทั้งหมดหรือจัดลำดับตามความสำคัญ โดยจะมีการควบคุมดูแลและติดตามอย่างใกล้ชิดเฉพาะกับสินค้าที่มีมูลค่าสูง และควบคุมอย่างห่าง ๆ กับสินค้าที่มีมูลค่าต่ำ

การจัดการควบคุมวัสดุคงคลัง โดยทั่วไปแล้วมักจะพิจารณาถึงเหตุผลอื่น ๆ ประกอบด้วย และบางครั้งก็อาจจะให้ความสำคัญมากกว่าหลักการคงคลังที่ได้กำหนดขึ้น เช่น มีการสั่งซื้อสินค้าซึ่งปกติจะมีจำนวนหลาย ๆ ชนิดจากผู้แทนจำหน่ายรายหนึ่ง โดยยึดหลักของจุดสั่ง แต่ต่อมาได้เปลี่ยนไปเป็นการสั่งซื้อโดยการใช้ช่วงเวลา ทั้งนี้เพราะสามารถสั่งสินค้าได้ทั้งหมด (ทุก ๆ ชนิด)

ในเวลาเดียวกัน ซึ่งทำให้ได้รับประโยชน์จากการขนส่ง คือ จะเสียค่าใช้จ่ายในอัตราที่ถูกกว่า ในความเป็นจริงแล้วระบบการคงคลังโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นระบบหลายขั้นตอน (multistage) และในแต่ละขั้นตอน ก็ใช้เทคนิควิธีหรือวิธีที่แตกต่างกันออกไป ในระบบการผลิตเพื่อการคงคลัง (production inventory system) อาจจะใช้วิธีการสต๊อกสินค้าไว้จำนวนมากแทนการผลิตตามระดับความต้องการ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการผลิตที่ต้องทำล่วงเวลา การว่าจ้างแรงงานและฝึกอบรม ตลอดจนการส่งต่อให้ผู้รับเหมาช่วง

เทคนิคการควบคุมการคงคลังที่นิยมใช้ มี 2 ระบบด้วยกัน หรือถ้าจะรวมทั้งสองระบบนี้เข้าด้วยกัน ก็จะได้เป็นอีกระบบหนึ่ง ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

1. ระบบปริมาณการสั่งคงที่ (Fixed Order Size System) การใช้ EOQ ในทางปฏิบัติจะเกิดปัญหา เนื่องจากมีข้อจำกัดของอุปสงค์ ซึ่งจะต้องมีค่าคงที่ แต่ในหัวข้อนี้เราจะต้องข้อกำหนดให้มีการยืดหยุ่นได้ และอุปสงค์ (demand) เป็นแบบเชิงสุ่ม (random demand) ดังนั้น ผลของตัวแบบนี้จะยืดหยุ่นได้เพียงพอต่อการนำไปใช้ในทางปฏิบัติ สำรับการจัดการวัสดุคงคลังที่มีอุปสงค์เป็นอิสระ (independent demand) ข้อกำหนดของตัวแบบ EOQ จะยังคงเหมือนเดิม นอกจากอุปสงค์และสต๊อกเพื่อความปลอดภัยที่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนั้น ในหัวข้อนี้เราจะกำหนดไว้ว่าระดับสต๊อก (stock level) จะมีการทบทวนอย่างต่อเนื่อง

ในงานด้านการคงคลัง การตัดสินใจในการสั่งสต๊อกครั้งใดจะคำนึงถึงจำนวนทั้งหมดที่อยู่บนมือ (on hand) บวกกับจำนวนที่สั่ง (on order) วัสดุที่สั่งจะถูกนับเหมือนกับจำนวนที่อยู่บนมือ สำหรับการตัดสินใจที่จุดสั่ง (reorder point) ก็จะทำการสั่งด้วยจำนวนคงที่ แต่ช่วงเวลาของการสั่งอาจจะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับธรรมชาติของอุปสงค์เชิงสุ่ม ระบบปริมาณการสั่งคงที่บางทีก็เรียกว่าระบบ Q (Q system)

ข้อกำหนดอย่างเป็นทางการ (formal) สำหรับการตัดสินใจกับระบบ Q คือ จะต้องทบทวนตำแหน่งสต๊อกอย่างต่อเนื่อง เมื่อตำแหน่งสต๊อกลดลงมาถึงจุดสั่ง (OP) จะสั่งด้วยปริมาณคงที่ Q

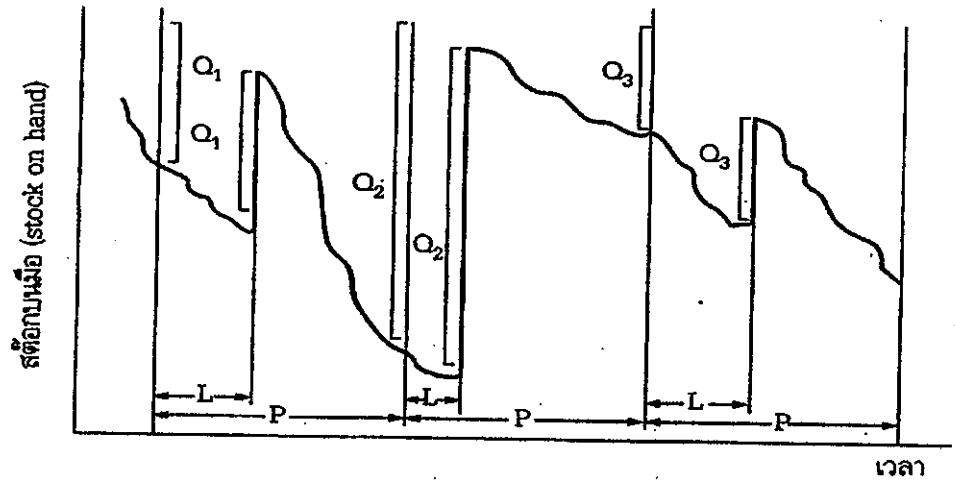

รูปที่ 2.7 แสดงระบบการทบทวนอย่างต่อเนื่อง

จากกราฟที่แสดงในรูปที่ 2.7 ตำแหน่งของสต๊อกจะลดลงอย่างไม่สม่ำเสมอจนถึงจุดสั่ง OP จะทำการสั่งเท่ากับจำนวน Q จำนวนที่สั่งจะได้รับหลังจากช่วงเวลานำ (lead time) L หลังจากนั้นรอบการใช้ (usage) ก็จะเริ่มใหม่ สต๊อกจะต่ำลงมาจนถึงจุดสั่งใหม่ ก็จะทำการสั่งและจะนำวัสดุเข้าเติมสต๊อกอีก จะเป็นเช่นนี้เรื่อย ๆ ไป ระบบ Q จะกล่าวถึงการหาตัวพารามิเตอร์ 2 ตัว คือ Q และ OP ในทางปฏิบัติ ตัวพารามิเตอร์จะถูกเซตโดยใช้ข้อกำหนดง่าย ๆ และแน่นอน ขั้นแรก Q จะถูกเซตให้เท่ากับค่า EOQ โดยมีอุปสงค์เฉลี่ย (R) สำรับตัวแบบที่ยุ่งยาก Q และ OP จะต้องถูกหามาอย่างต่อเนื่อง

การใช้สูตร EOQ หาค่า Q นั้น จะเป็นค่าโดยประมาณอย่างมีเหตุผล ถ้าอุปสงค์มีการแปรผันไม่มากนัก

จุดสั่ง (OP) จะมีค่าเท่าไรนั้น อาจจะขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายในการขาดสต๊อก หรือค่าความน่าจะเป็นของการขาดสต๊อก สำหรับในกรณีแรก อาจจะต้องใช้หลักการของคณิตศาสตร์ค่อนข้างจะยุ่งยาก นอกจากนั้นค่าใช้จ่ายในการขาดสต๊อกก็ยากต่อการกะประมาณ ดังนั้น การใช้ค่าความน่าจะเป็นในการขาดสต๊อกหา OP ในกรณีหลังจะสะดวกกว่าและเป็นที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป

เทอมที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในการจัดการวัสดุคงคลัง คือ ระดับบริการ (service level) ซึ่งเป็นเปอร์เซ็นต์ของการให้บริการต่อลูกค้าจากการคงคลัง ถ้าระดับบริการเป็น 100% แสดงว่ามีวัสดุหรือสินค้าสำเร็จรูปคงคลังไว้อย่างเพียงพอที่จะบริการลูกค้า ดังนั้น จำนวนเปอร์เซ็นต์ของการขาดสต๊อกจะเท่ากับ 100 ลบด้วยระดับบริการ

จุดสั่งซื้อจะขึ้นอยู่กับความน่าจะเป็นของการแจกแจงของอุปสงค์ในช่วงเวลานำ เมื่อมีการสั่งเกิดขึ้น วัสดุในคงคลังก็จะมีโอกาสขาดสต๊อกได้จนกว่าจะได้รับวัสดุจากการสั่งนั้น ดังนั้น จุด

HF
5691
.55
ก2810
2545

4740390
20 ก.ค. 2547

สำนักหอสมุด

สั่งโดยปกติแล้วต้องมากกว่าศูนย์ ซึ่งก็มีเหตุผลที่จะกำหนดได้ว่าระบบจะไม่มีการขาดสต๊อก ถ้ามีการสั่งเติมสต๊อก อย่างไรก็ตาม การเสี่ยงต่อการขาดสต๊อกก็อาจจะเกิดขึ้นได้ในช่วงเวลานำ

รูปที่ 2.8 แสดงการแจกแจงของความน่าจะเป็นของอุปสงค์ในช่วงเวลานำ จุดสั่งในรูปสามารถจะเซ็ตให้สูงได้เพื่อลดความน่าจะเป็นของการขาดสต๊อกในระดับใด ๆ ที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม ในการคำนวณความน่าจะเป็นนั้น จำเป็นต้องรู้สถิติการแจกแจงของอุปสงค์ในช่วงเวลานำ สำหรับส่วนที่เหลือจากที่กล่าวมานี้ เรากำหนดให้การแจกแจงของออุปสงค์เป็นแบบปกติ (normal distribution) ซึ่งข้อกำหนดนี้ค่อนข้างจะเป็นจริงสำหรับปัญหาการคงคลังที่มีอุปสงค์เป็นอิสระ

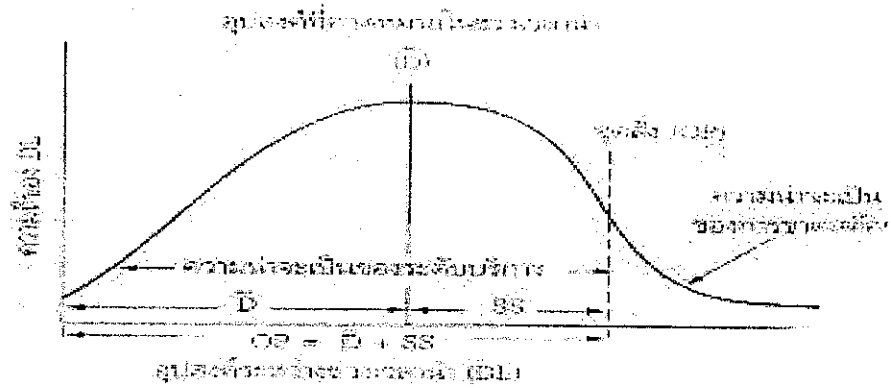

รูปที่ 2.8 แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์ระหว่างช่วงเวลานำ ความน่าจะเป็นของการขาดสต๊อกและความน่าจะเป็นของระดับบริการ

การกำหนดจุดสั่งจะหาได้ดังนี้

$$OP = \overline{D} + SS \tag{5}$$

เมื่อ OP = จุดสั่ง

D = ค่าอุปสงค์เฉลี่ย (ที่คาดหมาย) ในช่วงเวลานำ

SS = สต๊อกเพื่อความปอดภัย

สต๊อกเพื่อความปลอดภัยหาได้ดังนี้

$$SS = Z\sigma \tag{6}$$

เมื่อ Z = แฟกเตอร์เพื่อความปลอดภัย

σ = ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของอุปสงค์ในช่วงเวลานำ

จะได้

$$OP = \overline{D} + Z\sigma \tag{7}$$

ดังนั้น การเซตจุดสั่งให้เท่ากับอุปสงค์เฉลี่ยในช่วงเวลานำ บวกค่าจำนวนหนึ่งของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ก็เพื่อป้องกันการขาดสต๊อก การควบคุมค่า Z ทำให้ผู้ตัดสินใจสามารถควบคุมไม่เพียงแต่จุดสั่งเท่านั่น แต่ยังควบคุมระดับบริการอีกด้วย ถ้า Z มีค่าสูงจะเป็นผลให้จุดสั่งและระดับบริการสูงตามไปด้วย

จำนวนเปอร์เซ็นต์ในตารางที่ 1 หาได้จากตารางการแจกแจงปกติ ค่าเปอร์เซ็นต์เหล่านี้แสดงถึงความน่าจะเป็นของอุปสงค์ที่ตกอยู่ภายในค่าจำนวนหนึ่งของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานจากค่าเฉลี่ย (mean) สำหรับระดับบริการที่กำหนดให้ สามารถหาค่า Z และจุดสั่งได้จากตารางที่ 1

สำหรับตามรางที่ 2 เป็นการจำลองแบบ (simulation) การดำเนินงานโดยใช้ระบบ Q ชุดของอุปสงค์เชิงสุ่ม (series of random demand) จะถูกสร้างขึ้นโดยมีค่าเฉลี่ย 200 ชุดต่อวัน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 150 ชุดต่อวัน ก่อนการจำลองแบบสมมติว่ามีสต๊อกอยู่บนมือ 1100 ชุด และไม่มีการสั่งซื้อใด ๆ ผลที่ได้ดังแสดงในตารางที่ 2 จะเห็นว่ามีการสั่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ 1 , 7 , 10 และ 15 โดยมีระดับคงคลังต่ำสุด 285 ชุดในตอนต้นของวันที่ 10

ตารางที่ 2 แสดงระดับการให้บริการ การขาดสต๊อกที่แสดงเป็นเปอร์เซ็นต์ และค่า Z

Z	เปอร์เซ็นต์ของระดับบริการ(service level)	เปอร์เซ็นต์ของการขาดสต๊อก (%)
0	50.0	50.0
0.5	69.1	30.9
1.0	84.1	15.9
1.1	86.4	13.6
1.2	88.5	11.5
1.3	90.3	9.7
1.4	91.9	8.1
1.5	93.3	6.7
1.6	94.5	5.5
1.7	95.5	4.5
1.8	96.4	3.6
1.9	97.1	2.9
2.0	97.7	2.3
2.1	98.2	1.8
2.2	98.6	1.4
2.3	98.9	1.1
2.4	99.2	0.8
2.5	99.4	0.6
2.6	99.6	0.5
2.7	99.6	0.4
2.8	99.7	0.3
2.9	99.8	0.2
3.0	99.9	0.1

ตารางที่ 3 การจำลองสถานการณ์ด้วยระบบ Q สำหรับตารางนี้ ค่า Q = 1000 และ OP = 1295

วัน (day)	อุปสงค์ (demand)	จำนวนบนมือ ช่วงเวลาเริ่มต้น (on hand)	จากการสั่งในช่วง เวลาก่อนหน้า (on order)	ตำแหน่งสต๊อก ช่วงเวลาเริ่มต้น (stock position)	จำนวนที่สั่ง (amount ordered)	จำนวนที่รับ (amount received)
1	111	1100	-	1100	1000	-
2	217	989	1000	1989	-	-
3	334	772	1000	1772	-	-
4	124	438	1000	1438	-	-
5	0	1314	-	1314	-	1000
6	371	1314	-	1314	-	-
7	135	943	-	943	1000	-
8	208	808	1000	1808	-	-
9	315	600	1000	1600	-	-
10	0	285	1000	1285	1000	-
11	440	1285	1000	2285	-	1000
12	127	845	1000	1845	-	-
13	315	718	1000	1718	-	-
14	114	1403	-	1403	-	1000
15	241	1289	-	1289	1000	-
16	140	1048	1000	2048	-	-

2. ระบบช่วงเวลาการสั่งคงที่ (Fixed Order Interval System) ในบางกรณีตำแหน่งของสต๊อกสินค้าสำเร็จรูปจะถูกทบทวนเป็นระยะ ๆ (period) มากกว่าจะเป็นแบบต่อเนื่อง สมมติว่าผู้จัดจำหน่าย (supplier) จะรับการสั่ง (order) และจะจัดส่งให้เป็นช่วงระยะเวลา เช่น ทุก ๆ 2 สัปดาห์ โดยรถส่งจะตระเวนไปตามร้านต่าง ๆ จนถึงร้านของท่าน ในกรณีนี้จะมีการทบทวนตำแหน่งสต๊อกทุก ๆ 2 สัปดาห์และจะมีการส่งสินค้าเมื่อต้องการ

ในหัวข้อนี้เราจะกำหนดให้ว่า ตำแหน่งสต๊อกจะถูกทบทวนเป็นระยะ ๆ และความต้องการเป็นแบบเชิงสุ่ม โดยมีข้อกำหนดต่าง ๆ ของ EOQ ยังคงเหมือนเดิม นอกจากอุปสงค์คงที่และการขาดสต๊อกที่ไม่อนุญาติให้เกิดขึ้น

ในระบบช่วงการสั่งคงที่ ตำแหน่งสต๊อกจะถูกทบทวนในช่วงที่แน่นอน (fixed interval) เมื่อไหร่ก็ตามที่มีการทบทวนจะทำการเติมสต๊อกให้ถึงระดับเป้าหมายคงคลัง และมีจำนวนเพียงพอที่จะใช้จนกว่าจะถึงการทบทวนความต่อไปบวกกับช่วงเวลานำ ปริมาณการสั่งจะเปลี่ยนแปลงไปโดยขึ้นอยู่กับความต้องการ เพื่อที่จะทำให้ตำแหน่งสต๊อกถึงเป้าหมาย ระบบช่วงเวลาการสั่งจะเรียกว่าระบบ P (P system)

ข้อกำหนดอย่างเป็นทางการสำหรับการตัดสินใจกับระบบ P คือ จะต้องทบทวนตำแหน่งสต๊อกในช่วงเวลาที่แน่นอน P โดยมีจำนวนการสั่งเท่ากับจำนวนเป้าหมายคงคลัง (target inventory) T ลบด้วยตำแหน่งสต๊อกที่สั่งหลังการทบทวนแต่ละครั้ง

จากกราฟรูปที่ 2.9 จะแสดงลำดับขั้นตอนของระบบนี้ กล่าวคือ ตำแหน่งจะลดลงอย่างไม่สม่ำเสมอจนถึงเวลาทบทวน ณ จุดนี้ จำนวนที่สั่งจะทำให้ตำแหน่งสต๊อกขึ้นมาถึงระดับเป้าหมาย โดยจำนวนที่สั่งจะมาถึงหลังจากนั้น และหลังช่วงเวลานำ (L) ไปแล้ว รอบการใช้ (cycle usage) ก็จะเริ่มต้นจนถึงการสั่งใหม่ การเติมสต๊อกจะเป็นเช่นนี้เรื่อยไป

หน้าที่ของระบบ P จะแตกต่างจากระบบ Q โดยสิ้นเชิงกล่าวคือ

1. ระบบ P จะไม่มีจุดสั่ง แต่จะมีเป้าหมายคงคลัง
2. ระบบ P ไม่มีปริมาณการสั่งอย่างประหยัด แต่จะมีการสั่งที่แปรผัน จึงจะเป็นไปตามอุปสงค์
3. ในระบบ P จะมีช่วงเวลาการสั่งที่คงที่ ซึ่งแตกต่างจากระบบ Q ที่มีจำนวนการสั่งคงที่

ระบบ P เกี่ยวข้องกับการหาค่าพารามิเตอร์ 2 ตัว คือ P และ T จากการกะประมาณค่าสูงสุดของ P สามารถใช้สูตร EOQ ได้ ดังนั้น P จะเป็นช่วงเวลาระหว่างการสั่งซื้อที่เกี่ยวข้องกับ EOQ ดังนี้

$$P = \frac{Q}{R} \tag{8}$$

แทนค่าสูตร EOQ ใน Q จะได้

$$P = \frac{Q}{R} = \frac{1}{R}\sqrt{\frac{2RS}{CI}} = \sqrt{\frac{2S}{CIR}} \tag{9}$$

จากสมการจะให้ค่าโดยประมาณของช่วงทบทวนที่เหมาะสม P*

การเช็คระดับเป้าหมายของการคงคลังในระดับบริการที่เจาะจง ในกรณีนี้จะถูกกำหนดให้มีค่าสูงเพื่อตอบสนองความต้องการในช่วงเวลานำบวกกับช่วงเวลาทบทวน ซึ่งช่วงเวลาที่ครอบคลุมนี้จำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะไม่มีการสั่งเติมสต๊อกอีก จนถึงช่วงการทบทวนครั้งต่อไป เพื่อที่จะให้บรรลุถึงระดับบริการที่ระบุไว้จึงต้องมีการเช็คระดับคงคลังที่ครอบคลุมช่วงเวลา P + L ระดับเป้าหมายคงคลังจะหาได้จากระดับอุปสงค์เฉลี่ยบวกกับระดับสต๊อกเพื่อความปลอดภัย ดังนี้

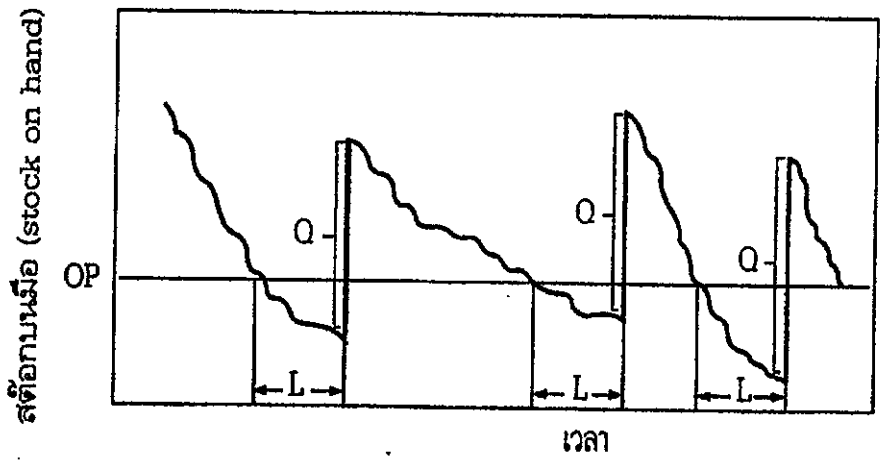

รูปที่ 2.9 แสดงระบบการทบทวนโดยใช้ช่วงเวลา

$$T = \overline{D'} + SS' \qquad (10)$$

เมื่อ T = ระดับเป้าหมายคงคลัง

D = อุปสงค์เฉลี่ยในช่วง $P + L$

SS = ระดับสต๊อกเพื่อความปลอดภัย

การเช็คค่าระดับสต๊อกเพื่อความปลอดภัยนั้น ควรจะสูงเพียงพอเพื่อเป็นหลักประกันว่าจะสามารถบริการได้ตามระดับที่ตั้งไว้ โดยจะหาได้ดังนี้

$$SS' = Z\sigma \qquad (11)$$

เมื่อ σ = ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของอุปสงค์

Z = แฟกเตอร์เพื่อความปลอดภัย

โดยการควบคุมค่า Z จะสามารถควบคุมเป้าหมายของการคงคลังและระดับบริการ

ตารางที่ 4 แสดงการจำลองสถานการณ์ระบบ P สำหรับตารางนี้ค่า P = 5 และ T = 2545

วัน (day)	อุปสงค์ (demand)	จำนวนบนมือช่วงเวลาเริ่มต้น (on hand)	จากการสั่งในช่วงเวลาก่อนหน้า (on order)	ตำแหน่งสต๊อกช่วงเวลาเริ่มต้น (stock position)	จำนวนที่สั่ง (amount ordered)	จำนวนที่รับ (amount received)
1	111	1100	-	1100	1442	-
2	217	989	1442	2431	-	-
3	334	772	1442	2214	-	-
4	124	438	1442	1880	-	-
5	0	1756	-	1756	-	1442
6	371	1756	-	1756	786	-
7	135	1385	786	2171	-	-
8	208	1250	786	2036	-	-
9	315	1042	786	1826	-	-
10	0	1513	-	1513	-	786
11	440	1513	-	1513	1029	-
12	127	1073	1029	2103	-	-
13	315	946	1029	1975	-	-
14	114	631	1029	1660	-	-
15	241	1546	-	1546	-	1209
16	140	1305	-	1305	1237	-

ในการตัดสินใจโดยระบบ P จะต้องทบทวนตำแหน่งสต๊อกทุก ๆ 5 วัน และสั่งเพิ่มเติมสต๊อกให้ถึงเป้าหมายจำนวน 2542 ชุด

สิ่งที่น่าสนใจและควรจะจดจำ คือ ระบบ P ต้องการสต๊อกเพื่อปลอดภัย = 1.65(450) = 742 หน่วย ขณะที่ระบบ Q ต้องการเพียง 1.65(300) = 495 หน่วย โดยที่ระดับบริการเท่ากัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าระบบ P ต้องการสต๊อกเพื่อความปลอดภัยมากกว่าระบบ Q ในระดับบริการเดียวกัน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าระบบ P ต้องใช้เวลาครอบคลุม P + L ในขณะที่ระบบ Q ใช้เวลา L เพื่อป้องกันการขาดสต๊อก

ค่าต่าง ๆ ของตัวอย่างนี้จะแสดงไว้อย่างครบถ้วนในตารางที่ 3 โดยใช้อุปสงค์เหมือนกับตารางที่ 2 แต่จะแตกต่างกันตรงที่ใช้ช่วงทบทวนการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง คือ ในช่วงเวลาที่ 1 , 6 , 11 และ16 หรือทุก ๆ 5 ช่วง และมีจำนวนการสั่งเท่ากับ 1442 , 786 , 1029 และ 1237 หน่วย

2.8.2 การใช้ระบบ P และ Q ในทางปฏิบัติ (Using P and Q System in Practice)

ในธุรกิจอุตสาหกรรม สามารถจะนำระบบ P และ Q มาดัดแปลง เพื่อใช้ในการจัดการวัสดุคงคลังในกรณีที่อุปสงค์เป็นอิสระ การเลือกระหว่าง 2 ระบบนี้ ก็ไม่ใช่เรื่องที่ง่ายนัก อย่างไรก็ตามฝ่ายบริหารควรจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะเลือกระบบไหนดี โดยคำนึงถึงด้านปฏิบัติเท่า ๆ กันกับด้านเศรษฐกิจข้อเสนอแนะ ภายใต้เงื่อนไขบางประการในการใช้ระบบ P ที่ได้เปรียบกว่าระบบ Q มีดังนี้

1. ควรใช้ระบบ P เมื่อมีการสั่งสินค้าเป็นช่วงเวลาที่แน่นอน เช่น สั่งอาหารกระป๋องทุก ๆ สัปดาห์ในการเติมสต๊อกของห้างสรรพสินค้า

2. ควรใช้ระบบ Q เมื่อมีการสั่งสินค้าหลายชนิดจากตัวแทนจัดส่งรายเดียวกัน ในกรณีนี้ผู้จัดส่งจะรวมสินค้าไว้ในการสั่งครั้งเดียว (single order) เช่น การสั่งซื้อสีทาบ้านที่มีสีต่าง ๆ ในเวลาที่ต่างกัน

3. ควรไว้ระบบ P กับวัสดุที่มีราคาไม่แพงนัก และไม่อยู่ในรายการวัสดุคงคลังตลอดไป เช่น ตัวอย่างของสกรู น็อต ที่ใช้ในการผลิต ในกรณีควรจะมีการสั่งเพิ่มเติมในถาด (bin) ที่ใส่เป็นประจำทุกวัน หรือทุกสัปดาห์ ขนาดของถาดจะแสดงถึงเป้าหมายของการคงคลัง และการเติมให้ถึงเป้าหมายจะกระทำในช่วงเวลาที่แน่นอน การจดบันทึกรายรับและรายจ่ายในการคงคลังแต่ละครั้งอาจจะไม่มีความจำเป็น

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบ P จะให้ประโยชน์ในการจัดตารางเวลาในการสต๊อกและลดการจดบันทึก แต่ว่าจะต้องมีจำนวนสต๊อกเพื่อความปลอดภัยไว้มากกว่าระบบ Q ด้วยเหตุผลเหล่านี้เราจึงมักจะใช้ระบบ Q กับวัสดุที่มีราคาแพง เพื่อว่าจะได้ลดการลงทุนในการจัดเก็บของคงคลัง สำหรับสต๊อกเพื่อความปลอดภัย การเลือกระหว่างระบบ Q และ P นั้น ควรจะยึดหลักเวลาในการเติมสต๊อก ระบบที่ใช้ในการจดบันทึกและราคาของวัสดุ

ในทางปฏิบัติผู้กระทำการตัดสินใจ ควรจะใช้ระบบผสม (hybrid system) ซึ่งเป็นการรวมกฎเกณฑ์ที่ใช้ในระบบ P และQ คือทั้งระบบจุดสั่งและเป้าหมายสูงสุด กล่าวคือ เมื่อช่วงเวลาทบทวนได้เริ่มขึ้นจะยังไม่มีการสั่งถ้าตำแหน่งสต๊อกยังอยู่สูงกว่าจุดสั่ง แต่เมื่อใดที่สต๊อกลดลงถึงจุดสั่ง จะทำการสั่งเพื่อยกตำแหน่งสต๊อกให้อยู่ระดับสูงสุด

2.8.3 การแยกชนิดความสำคัญของของคงคลัง

การควบคุมของคงคลัง เป็นงานที่ทำขึ้นเพื่อทำให้ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดให้มีของคงคลังต่ำสุด แต่อย่างไรก็ตาม บริษัทมักจะมีของคงคลังมากมายหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบชิ้นส่วนระกอบหรือสินค้าสำเร็จรูป ตลอดจนของใช้ในสำนักงาน ถ้าเราจะให้ความสำคัญและความสนใจใฝ่นการควบคุมของเหล่านี้ทั้งหมดในคลังอย่างใกล้ชิด ก็จะทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลามาก ของบางชนิดแม้ว่าจะมีปริมาณการใช้มากแต่ถ้าราคาต่ำมาก ๆ เช่น ของจำพวกสกรูและ น็อต การให้ความสนใจอย่างใกล้ชิดในการควบคุมของคงคลังชนิดนี้ก็จะไม่คุ้มกันกับส่วนที่ประหยัดได้ แต่ของบาสงอย่างถึงแม้จะมีจำนวนน้อย คิดเป็นจำนวนแค่ 5-10% ของจองจำนวนทั้งหมด แต่มูลค่าของที่ใช้อาจจะสูงถึง 80% ของมูลค่าทั้งหมด ดังนั้น นอกเหนือจากส่วนที่เป็นนโยบายของฝ่ายบริษัทแล้ว การควบคุมพัสดุคงคลังควรจะพิจารณาถึงความเหมาะสมของชนิดของคงคลังด้วย ทางที่ดีที่สุดควรจำแนกประเภทของของคงคลังออกเป็นชนิดที่มีคว่ามสำคัญมากและที่มีความสำคัญรองลงไป วิธีการจำแนกของคงคลังที่รู้จักกันทั่วไปคือ วิธี ABC ซึ่งเป็นเทคนิควิธีที่มีหลักการจำแนกของคงคลังตามจำนวนเงินของของคงคลังที่หมุนเวียนในคลังในรอบปี

ความหมายการจำแนกของคงคลังตามระบบ ABC จะแบ่งของคงคลังออกเป็น 3 ชนิด คือ ชนิด A เป็นจำนวนเงินที่หมุนเวียนในรอบปีที่มีมูลค่าสูงสุด ชนิด B มีมูลค่าปานกลาง และชนิด C มีมูลค่าของคงคลังต่ำที่สุด เหตุผลที่ต้องมีการจำแนกชนิดของคงคลังในลักษณะนี้คือ การจำแนกเพื่อกำหนดความสำคัญมากน้อยของของคงคลัง ถ้าเขียนเป็นกราฟระหว่างค่าใช้จ่ายและจำนวนชนิดของของคงคลังจะได้ดังรูปที่ 2.10 ซึ่งเรียกว่า Pareto Curve ในรูปแสดงว่ามีของคงคลังประมาณ 5% ของจำนวนทั้งหมดที่มีมูลค่าสูงถึง 80% ของมูลค่าของคงคลังทั้งหมด จึงถือว่ามีความสำคัญมาก จึงจัดให้กลุ่มของคงคลังชนิดนี้อยู่ในประเภท A ส่วนที่เหลือมีความสำคัญน้อยลงไปก็จะจัดแบ่งให้เป็นประเภท B และ C ตามลำดับ

จำนวนเปอร์เซ็นต์ที่เราใช้ในการจำแนกเป็นของคงคลังแต่ละประเภทควรนจะเป็นเท่าไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ของการมีขงคงคลัง ของคงคลังประเภท A มักจะมีราคาสูง การตั้งเกณฑ์ราคาไว้ระดับหนึ่งจะช่วยให้แบ่งประเภทได้ง่ายขึ้น แต่ช่วงที่จะใช้เป็นชนิด B มักจะกำหนดได้ยาก อย่างไรก็ตาม แต่ละบริษัทมักจะมีวิธีและแนวทางเป็นของตัวเอง Magee และ Boodman ได้ให้หลักในการกำหนดประเภทความสำคัญของของคงคลังไว้ดังนี้

ประเภท A มีของคงคลังประมาณ 5% ถึง 10% ของของคงคลังที่มีมูลค่าสูงสุด

ประเภท B มีของคงคลังประมาณ 20% ถึง 30% ซึ่งมีมูลค่ารองลงมา

ประเภท C คือปริมาณของคงคลังทั้งหมดที่เหลือซึ่งคิดเป็นต้นทุนเพียงเล็กน้อยของต้นทุนทั้งหมด

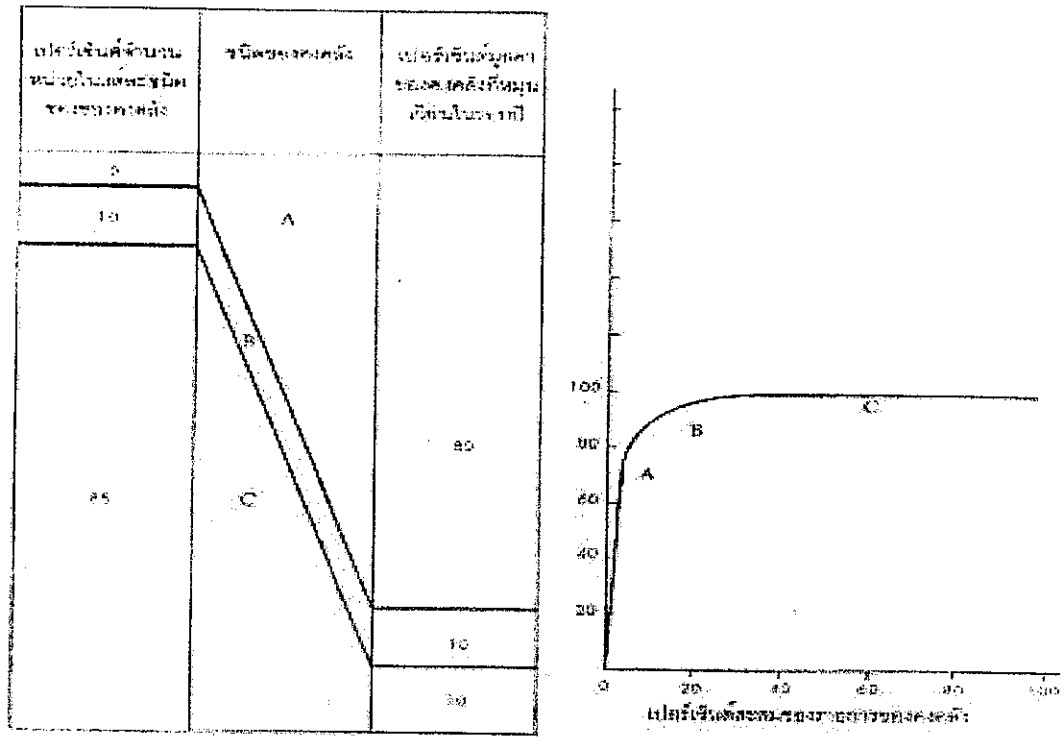

รูปที่ 2.10 แสดงการจำแนกชนิดของคงคลังโดย ABC เทคนิค

ขั้นตอนในการจำแนกของคงคลังตามวิธี ABC เทคนิค พอสรุปได้ดังนี้

1. จัดข้อมูลทางของคงคลัง โดยมีรายละเอียดเป็นจำนวนที่ต้องการต่อปี และราคาต่อหน่วยของของคงคลังแต่ละชนิด

2. หาจำนวนเงินของของคงคลังที่หมุนเวียนในคลังในรอบปี สำหรับแต่ละชนิด

3. จัดเรียงลำดับข้อมูลที่เก็บได้ตามข้อ (1) ตามลำดับของจำนวนเงินที่หมุนเวียนในคลังตามที่คำนวณได้ในข้อ (2)

4. หาค่าเปอร์เซ็นต์ของจำนวนหน่วยสะสมในแต่ละชนิดของของคงคลังและจำนวนเงินสะสมของคงคลังที่หมุนเวียนในคลัง

5. นำเอาค่าเปอร์เซ็นต์ในข้อ (4) มาเขียนกราฟ แล้วแบ่งชนิดของของคงคลังออกเป็นชนิด A , B และ C ตามความเหมาะสม

แนวความคิดในการนำเอาระบบ ABC เทคนิคไปใช้ในเรื่องเกี่ยวกับของคงคลัง พอจะแยกออกเป็นหัวข้อได้ดังนี้

ระดับการควบคุม

ประเภท A ต้องมีการควบคุมปริมาณและการสั่งของอย่างใกล้ชิดเข้มงวด การสั่งและการใช้ของต้องมีการบันทึกรายการให้เป็นไปอย่างสมบูรณ์และถูกต้อง มีผู้ควบคุมดูแลและตรวจสอบอยู่เสมอ

ประเภท B มีการควบคุมตามปกติ กล่าวคือ มีการตรวจสอบของคงคลังเป็นระยะ ๆ เช่น ทุก 3 เดือน เป็นต้น บันทึกและศึกษาดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

ประเภท C การควบคุมไม่ต้องเข้มงวดเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่จำเป็นต้องมีการจดบันทึกรายการ แต่ควรที่จะมีการตรวจนับเป็นครั้งแรก ของกลุ่มนี้ควรมีจำนวนมากและสั่งซื้อครั้งละมาก ๆ เพื่อป้องกันการขาดแคลนของคงคลัง

ระดับการสั่งการ

ประเภท A ต้องมีการสั่งการอย่างระมัดระวังในเรื่องของการกำหนดขนาดของการสั่งซื้อและจุดสั่งซื้อที่แน่นอน ต้องมีการตรวจสอบอยู่เสมอเพื่อลดจำนวนของเท่าที่เป็นไปได้ หรือเพื่อป้องกันการขาดแคลนของคงคลัง

ประเภท B โดยทั่วไปขนาดของการสั่งซื้อ จะวิเคราะห์โดยใช้ EOQ มีกาตรวจสอบทุกงวด 3-4 เดือน หรือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก

ประเภท C สั่งซื้อสินค้าครั้งละมาก ๆ โดยไม่จำเป็นต้องคำนวณหา EOQ หรือจุดสั่งซื้อจะสั่งซื้อสินค้าเผื่อไว้ใช้ตลอด 1 ปี แม้ว่าจะมีสินค้าเหลืออยู่จำนวนมาก

2.9 ระบบทันเวลาพอดี (Just – In – Time System)

ปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับระบบการผลิตแบบญี่ปุ่น (Japanese Manufacturing System) ได้รับความสนใจและยอมรับจากผู้ประกอบการทั่วโลก เนื่องจากระบบการดำเนินงานแบบญี่ปุ่นได้รับการพิสูจน์ว่ามีประสิทธิภาพ เสริมสร่างความได้เปรียบทางการแข่งขันแก่ธุรกิจ และช่วยสร้างความมั่งคั่งแก่ประเทศ ระบบทันเวลาพอดี (Just- In – Time) เป็นหนึ่งในเทคนิคการผลิตของประเทศญี่ปุ่นที่พัฒนาโดยผู้บริหารกลุ่ม TOYOTA ซึ่งได้รับการยอมรับและนำไปใช้งานในหลายธุรกิจ

2.9.1. ระบบทันเวลาพอดี

ระบบทันเวลาพอดี (Just – In – Time System) หรือ JIT หมายถึง ระบบการผลิตหรือการให้บริการที่ถูกพัฒนาและออกแบบให้การผลิต ส่งมอบสินค้า หรือบริการในปริมาณที่ถูกต้อง และทันกับกระบวนการผลิตเครื่องอื่น หรือทันความต้องการของลูกค้า โดยยึดหลักปรัชญาว่าวัตถุดิบจะไม่ถูกใช้ถ้าไม่ถูกผลิตหรือดำเนินการ โดยที่ระบบ JIT มีคุณสมบัติดังนี้

2.9.1.1. การไหลของวัสดุแบบดึง (Pull Method of Material Flow) เป็นวิธีการที่ใช้ความต้องการของลูกค้าเป็นเครื่องกำหนดปริมาณการผลิตและการใช้วัตถุดิบ ซึ่งลูกค้าในที่นี้ไม่ได้หมายถึงลูกค้าที่ซื้อสินค้าเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงบุคลากรในหน่วยงานอื่นที่ต้องการงานระหว่างทำหรือวัตถุดิบ เพื่อทำการผลิตต่อเนื่อง โดยวิธดึงเป็นวิธีการควบคุมของคงคลัง และการผลิต ณ สถานีทำงานที่ทำการผลิตนั้น ๆ

2.9.1.2. การรักษาคุณภาพระดับสูงอย่างคงที่ (Consistently High Quality) ระบบ JIT เป็นระบบการดำเนินงานที่ค้นหาและขจัดเศษซาก หรือชิ้นงานที่เสียออกจากกระบวนการ เพื่อให้ระบบการไหลของงานเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ JIT จะมีประสิทธิภาพได้ต้องอาศัยการควบคุมคุณภาพของสินค้าและบริการโดยเทคนิคการจัดการคุณภาพ เช่น TQM เพื่อให้สินค้าและบริการมีคุณสมบัติตรงตามที่ต้องการ โดยระบบ JIT จะควบคุมคุณภาพที่แหล่งวัตถุดิบ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานจะเป็นผู้ควบคุมและตรวจสอบคุณภาพด้วยตัวเอง หรือที่เรียกว่า "คุณภาพ ณ แหล่งกำเนิน (Quality at Source)"

2.9.1.3. ปริมาณการผลิตขนาดเล็ก (Small lot Size) ระบบ JIT พยายามควบคุมของคงคลังให้อยู่ในระดับที่น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อไม่ก่อให้เกิดต้นทุนในการจัดเก็ยและต้นทุนค่าเสียโอกาสจึงผลิตในปริมาณการผลิตขนาดเล็กหรือในจำนวนที่น้อย เพื่อประโยชน์ 3 ประการ ต่อไปนี้

1. ช่วยลดวงจรของวัสดุคงคลัง และทำให้ระดับสินค้าคงคลังน้อยลง
2. ช่วยลดเวลานำหรือช่วงเวลารอคอย รวมทั้งวัสดุคงคลังที่เป็นงานระหว่างทำ (Work in Process) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานคือ
   - ขจัดของเสียที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิต
   - ขจัดปัญหาความล่าช้า การจัดส่งสินค้าหรือการให้บริการ
3. ช่วยให้ระบบการทำงานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นผลทำให้
   - มีความชำนาญมากขึ้น
   - สามารถใช้กำลังการผลิตให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพมากขึ้น
   - ฝ่ายผลิตสามารถปรับตัวไปผลิตสินค้ารายการอื่น ๆ อย่างรวดเร็ว

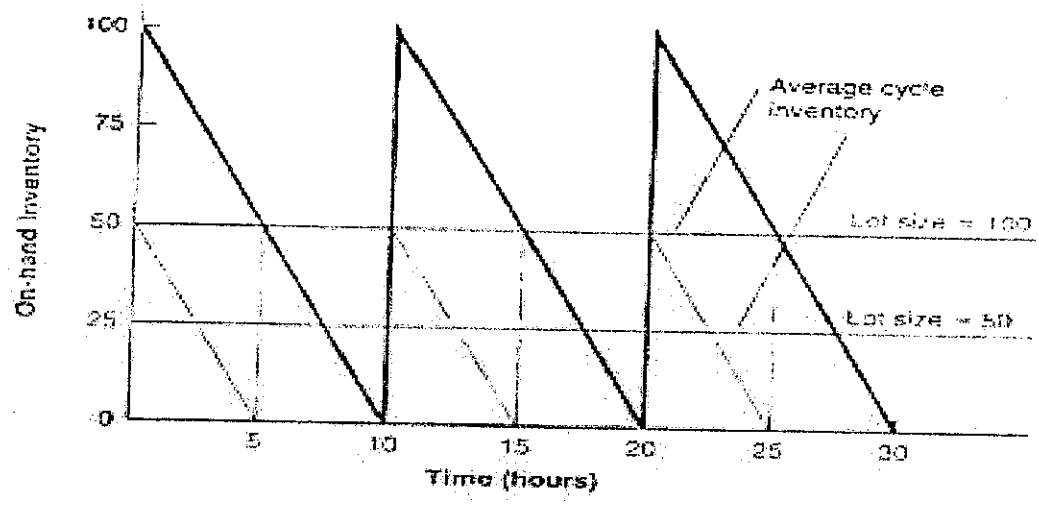

รูปที่ 2.11 เปรียบเทียบปริมาณการผลิตขนาดเล็กและขนาดใหญ่

2.9.1.4. ระยะการติดตั้งและเริ่มดำเนินงานสั้น (Short Setup Time) ผลจากการลดขนาดการผลิตให้เล็กลง ทำให้ฝ่ายผลิตต้องเพิ่มความถี่ในการจัดการขึ้น ขณะที่ต้องทำให้เลาของการจัดการลดลง ดังนั้นถ้าจัดเวลาให้มีช่วงเวลาของการผลิตที่ใช้เวลามาก จะทำให้เกิดการสูญเสียเวลาเกิดเวลาว่างเปล่าของพนักงานและอุปกรณ์ ดังนั้นผู้ควบคุมการผลิตจึงต้องลดเวลาของการจัดตารางให้สั้นลง เพื่อมให้เกิดประสิทธิภาพเต็มที่และสัมพันธ์กับปริมาณการผลิตจำนวนน้อย ในทางปฏิบัติการที่จะให้เวลาในการติดตั้งและเริ่มดำเนินงานสั้น ซึ่งต้องใช้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างฝ่ายวิศวกรรม ฝ่ายบริหาร และแรงงาน

2.9.1.5. ภาระงานของสถานีปฏิบัติงานอยู่ในระดับเดียวกัน (Uniform Workstation Load) ถ้าการทำงานของสถานีงานเป็นไปอย่างคงที่และสม่ำเสมอ การปฏิบัติงานที่เป็นแบบเดียวกัน สามารถที่จะบรรลุผลสำเร็จได้โดยที่ชิ้นส่วนประกอบเป็นแบบเดียวกัน การผลิตในแต่ละวันเป็นสินค้าชนิดเดียวกัน และปริมาณที่เท่า ๆ กัน ซึ่งเป็นผลให้ความต้องการในแต่ละสถานีเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ การวางแผนกำลังการผลิต การปรับปรุงวิธีการให้อยู่ที่วิกฤติและการทำงานเป็นไปในระดับที่สมดุล (Line Balance) ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนา ตารางการผลิตในแต่ละเดือน

2.9.1.6. ส่วนประกอบและวิธีการทำงานที่เป็นมาตรฐาน (Standardized Components and Work Method) การกำหนด "ชิ้นส่วนมาตรฐาน" ที่เรียกว่า "Part Commonality" หรือ "Modularity" จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตที่ดำเนินการซ้ำ โดยที่ส่วนประกอบและวิธีการทำงานที่เป็นมาตรฐานจะช่วยให้ระบบการผลิตบรรลุเป้าหมายและผลิตภาพที่สูง และมีระดับวัสดุคงคลังต่ำ

2.9.1.7. ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ขายวัตถุดิบ (Close Supplier Ties) เป็นสิ่งสำคัญมาก เนื่องจากระบบ JIT มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการให้วัสดุคงคลังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งทำให้มีการจัดส่งบ่อยครั้งมากขึ้น โดยใช้เวลารอคอยสั้นลง ประการสำคัญการส่งของต้องมาถึงตรงเวลาและวัตถุดิบต้องมีคุณภาพตามที่ต้องการ

2.9.1.8. แรงงานยืดหยุ่น (Flexible Work Force) หมายถึง พนักงานที่ถูกพัฒนาให้มีทักษะที่หลากหลายสามารถทำงานได้มากกว่าหนึ่งอย่าง โดยที่ประโยชน์ของแรงงานยืดหยุ่น คือ พนักงานวสามารถที่จะไปทำงานในแผนกอื่น ๆ ได้ เพื่อที่จะสามารถลดภาวะคอขวด (Bottle Neck) หรือการที่มีปริมาณงานค้างอยู่ในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หรือคนงานสามารถทำงานแทนบุคคลอื่นที่ขาดงานได้ ถึงแม้ว่าการให้คนงานไปทำงานที่ไม่มีความถนัดอาจจะทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานลดลง แต่การหมุนเวียนงานอย่างเป็นระบบสามารถที่จะลดความเบื่อหน่ายและทำให้คนงานมีความตื่นตัวได้

2.9.1.9. ให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ (Product Focus) ถ้าหากปริมาณการผลิตของผลิตภัณฑ์บางประเภทมีจำนวนมากพอ เราสามารถที่จะจัดกลุ่มของคนงานและเครื่องจักรให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ เพื่อลดความถี่ในการปรับเปลี่ยนและเริ่มดำเนินงาน แต่ถ้าปริมาณของผลิตภัณฑ์มีไม่มากพอ เราสามารถใช้วิธีรวมกลุ่มเทคโนโลยี Group Technology) เพื่อที่จะออกแบบการผลิตขนาดเล็ก ซึ่งกรรมวิธีการผลิตจะใช้อุปกรณ์ร่วมกัน นอกจากนี้การที่คนงานคนหนึ่งสามารถควบคุมเครื่องจักรได้หลายเครื่อง (One Worker , Multiple Machines) หรือที่เรียกกันว่าเทคนิค OWMM โดยเครื่องจักรแต่ละตัวถูกออกแบบและจัดระบบให้ทำงานต่อเนื่องกัน เนื่องจากผลิตภัณฑ์เดียวกันจะถูกผลิตซ้ำ ๆ ซึ่งจะช่วยให้การปรับเปลี่ยนและเริ่มดำเนินการจะหมดไป

2.9.1.10. การผลิตแบบอัตโนมัติ (Automatic Production) การนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนมีบทบาทที่สำคัญต่อความสำเร็จของระบบ JIT และเป็นกุแจสำคัญในการผลิตแบบต้นทุนต่ำโดยผู้บริหารต้องวางแผนก่ารใช้งานเครื่องจักรอัตโนมัติอย่างรอบคอบ โดยพิจารณาความเหมาะสม และการคุ้มค่าของการลงทุนเป็นสำคัญ

2.9.1.11. การบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (Preventive Maintenance) เนื่องจากระบบ JIT ให้ความสำคัญในเรื่องของการไหลของวัตถุดิบและการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ รวมทั้งการจัดให้มีวัตถุดิบสำรองไว้ในระดับต่ำ ตลอดจนมีวัฏจักรการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน ดังนั้นหากเกิดปัญหาเครื่องจักรขัดข้องขึ้นมากระทันหันก็อาจจะส่งผลเสียต่อระบบการผลิต การบำรุงรักษาเชิงป้องกันจะช่วยลดความถี่ และการขัดข้องของเครื่องจักร โดยการบำรุงรักษาถูกจัดขึ้นตามตารางเวลาให้สมดุลกันระหว่างต้นทุนการบำรุงรักษา และความเสี่ยงของต้นทุนที่เกิดจากการเสียหายของเครื่องจักร

การที่ให้คนงานที่เป็นผู้ใช้เครื่องจักร รับผิดชอบเป็นผู้ดูแลรักษาเครื่องจักรเอง ช่วยให้บุคคลมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อเครื่องจักรและไม่ต้องเสียเวลารอคอยฝ่ายบำรุงรักษาเข้าดำเนินการ อย่างไรก็ตามเทคนิคนี้มีข้อจำกัดคือ วิธีนี้ใช้กับเครื่องจักรที่มีการบำรุงรักษาง่าย ๆ เช่น การหยอดน้ำมัน เป็นต้น แต่ถ้าเป็นเครื่องจักรที่ทันสมัยและซับซ้อนจะต้องได้รับการดูและจากผู้ที่เชี่ยวชาญ

ระบบ JIT ให้ความสำคัญกับการลดความไม่มีประสิทธิภาพและเวลาที่มูญเสียไปในกระบวนการผลิต เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตและคุณภาพของสินค้าและบริการอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของพนักงาน และการทำให้วัสดุคงคลังลดลงเป็นสิ่งที่จำเป็นของการดำเนินงานระบบ JIT โดยระบบ JIT อาจจะถูกเรียกในชื่อต่อไปนี้ เช่น ระบบการผลิตแบบ Lean (Lean Production) ระบบคงคลังเป็นศูนย์ (Zero Inventory) ระบบการผลิต Synchronous (Synchronous Manufacturing) ระบบการผลิตแบบ Stockless (Stockless Production) ระบบวัสดุตามความต้องการ (Material as Needed) หรือระบบการผลิตแบบไหลต่อเนื่อง (Continuous Flow Manufacturing) ซึ่งอาจจะเรียกแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมขององค์กร

2.9.2 ระบบ JIT กับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ระบบ JIT เป็นระบบการดำเนินงานที่นำมาใช้ เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพงาน โดยมุ่งเน้นการลื่นไหลของระบบงาน โดยไม่ก่อให้เกิดการสะดุดของระบบงาน ตลอดจนลดข้อบกพร่องและของเสียลง หรือให้มีวัสดุคงคลังน้อยที่สุดหรือให้เท่ากับศูนย์ "การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement)" เป็นเทคนิคที่ใช้ดำเนินงานควบคู่กับ JIT เพื่อหาข้อบกพร่องในกระบวนการผลิตหรือคุณภาพของผลลัพธ์ เพื่อทำการแก้ไขปรับปรุง โดยทั้งพนักงานหัวหน้างาน วิศวกร และผู้จัดการต้องช่วยกัน เพื่อให้ระบบ JIT มีความสมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร โดยที่เราสามารถที่จะประยุกต์เทคนิคการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ JIT ในการดำเนินการต่อไปนี้

1. **ระบบการผลิต** นำเทคนิคการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาประยุกต์ดังต่อไปนี้

ขจัดปัญหาของเสียที่เกิดขึ้น โดยการปรับปรุงคุณภาพการทำงาน การพัฒนาคุณภาพบุคลากร และการปรับปรุคุณภาพของวัตถุดิบละระบบการจัดส่งของผู้ขายวัตถุดิบ

ขจัดปัญหา ความไม่สมดุลของกระบวนการผลิต โดยให้ความสนใจกับตารางการผลิตและความยืดหยุ่นของบุคลากรในสายงานการผลิต

ลดความไม่แน่นอนในการจัดซื้อวัตถุดิบ โดยการประสานงานกับผู้ขายวัตถุดิบหรือเปลี่ยนผู้ขายวัตถุดิบรายใหม่ หรือปรับปรุงรูปแบบการจัดส่งให้เหมาะสมกับการใช้งาน

ลดวัสดุคงคลังให้อยู่ในระดับต่ำ โดยพยายามมองหาข้อบกพร่องและแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม

2. ระบบบริการ ประกอบด้วยทั้งระบบการผลิตและงานให้บริการ ซึ่งจะครอบคลุมการจัดตารางการปฏิบัติงาน การรับใบสั่งสินค้า งานบัญชีและการเงิน การออกใบเสร็จโดยให้พนักงานและผู้บริหารพยายามช่วยกันค้นหาหนทางอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาระบบงาน เช่น ลดจำนวนคนงานลงจนกระทั่งถึงจุดที่ทำให้การทำงานล่าช้าลงหรือหยุดชะงัก เพื่อค้นหาปริมาณคนและขนาดของงานที่เหมาะสม เป็นต้น

2.1.3 การประยุกต์ JIT

ถึงแม้ว่าระบบ JIT จะมีประโยชน์ดังที่ได้กล่าวมา แต่การประยุกต์ให้เกิดผลในการปฏิบัติจะไม่ง่ายดายนัก และอาจจะเป็นไปได้ยากในบางหน่วยงาน โดยเกิดปัญหาขึ้นแต่เริ่มดำเนินงาน หรืออาจจะมีปัญหาเกิดขึ้นหลังจากที่ได้ดำเนินการไปแล้วระยะหนึ่ง โดยที่ผู้จัดการควรตระหนักถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นเมื่อนำระบบ JIT ไปใช้งานจากการพิจารณาปัจจัยต่อไปนี้

1. การพิจารณาด้านองค์การ (Organizational Consierations) การนำระบบ JIT มาใช้งานต้องพิจารณาความเหมาะสมและปัจจัยเกื้อหนุนในองค์กรโดยเฉพาะในหัวข้อต่อไปนี้

1.1 ต้นทุนด้านทรัพยากรบุคคล (Human Costs) ระบบJIT สามารถจะดำเนินการร่วมกับการควบคุมกระบวนการทางสถิติ (Statistical Process Control, SPC) เพื่อลดการเบี่ยงเบนในการผลิต อย่างไรก็ตามการรวมกันของทั้งสองเทคนิค จำเป็นต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจและความเข้มงวดสูง ซึ่งบางครั้งเป็นสาเหตุให้พนักงานเกิดความตึงเครียดในการทำงานได้ เนื่องจากคนงานต้องทำงานให้ทันเวลาที่กำหนดในระบบ JIT และเขาต้องปฏิบัติตามวิธีการแก้ปัญหาที่แนะนำไว้ตามแนวทางของ SPC ซึ่งอาจจะทำให้คนงานรู้สึกถูกกดดันและตึงเครียด ซึ่งจะทำให้เกิดการสูญเสียผลิตภาพ หรือการลดลงของคุณภาพ นอกจากนี้คนงานอาจจะรู้สึกว่าเขาสูญเสียความเป็นส่วนตัวของตัวเองไป จากระบบการผลิตแบบดึงที่มีวัสดุคงคลังเป็นศูนย์ ซึ่งผู้จัดการสามารถบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยอาจจะอนุญาตให้ผ่อนคลายระบบลง โดยการใช้วิธีสำรองวัสดุคงคลังอย่างรอบคอบ หรือใช้วิธีการทำงานเป็นทีมและอนุญาติให้สมาชิกกำหนดงานกันเอง หรือการหมุนเวียนกันในการรับผิดชอบภายในทีม

1.2 การประสานงานและความไว้วางใจ (Cooperation and Trust) ระบบ JIT ทำให้หัวหน้างานและพนักงานระดับปฏิบัติงานต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่เป็นผู้จัดารระดับกลางและหน่วยงานสนับสนุนการจัดทำตารางการผลิต การเร่งและการปรับปรุงประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้

บริหารจะต้องจัดระบบองค์กรและทัศนคติของสมาชิกให้เกิดการประสานงานและความเชื่อใจซึ่งกันและกันโดยเฉพาะฝ่ายจัดารและฝ่ายแรงงาน

1.3 ระบบการให้ผลตอบแทนและการจำแนกแรงงาน (Reward System and Labor Classification) ผู้บริหารองค์กรจะต้องระบบการให้ผลตอบแทน เพื่อจูงใจให้พนักงานทำงานตามระบบ JIT นอกจากนี้การปรับปรุงสัญญาจ้างให้ปฏิบัติงานมีความยืดหยุ่นก็เป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จในการประยุกต์ระบบ JIT

2. การพิจารณากระบวนการผลิต (Process Consideration) ปกติบริษัทที่ใช้ JIT จะมีระบบการผลิตเป็นแบบให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ หรืออย่างน้อยต้องมีการผลิตโดยมีการไหลของวัตถุดิบ นอกจากนี้ บริษัทอาจจะต้องเปลี่ยนผังโรงงานใหม่ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่จากระบบ JIT ดังที่ Billesbach (1991) ได้ทำการสำรวจ 68 บริษัทที่ใช้ระบบ JIT แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่สำคัญ ความสำเร็จของการนำระบบ JIT มาประยุกต์คือ การเปลี่ยนแปลงการไหลของวัตถุดิบและผิวของผลิตภัณฑ์ โดยการจัดผังการทำงานใหม่เป็นแบบรังผึ้ง (Cellular) อย่างไรก็ดีเทคนิคดังกล่าวอาจจะมีต้นทุนการปรับเปลี่ยนที่สูง ซึ่งผู้บริหารต้องให้ความสำคัญในการัดสินใจ

3. วัสดุคลังและตารางการผลิต (Inventory and Scheduling) บริษัทต้องการให้ระบบ JIT ดำเนินการอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ สมควรต้องจัดความสัมพันธ์ระหว่างวัสดุคงคลังและตารางการผลิตให้สอดคล้องกัน ดังต่อไปนี้

3.1 ตารางการผลิตหลัก (MPS) ต้องมีความคงที่ เพื่อให้ตารางการผลิตในแต่ละวันมีลักษณะสม่ำเสมอในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เนื่องจากระบบ JIT มีปริมาณวัสดุคงคลังน้อยจึงไม่สามารถปรับปริมาณการผลิตได้มากนัก

3.2 การบริหารวัสดุคงคลังของระบบ JIT โดยกำหนดปริมาณการผลิตจำนวนน้อย ซึ่งทำให้เกิดกี่เพิ่มจำนวนครั้งและเริ่มดำเนินงาน ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้องหาเทคนิคในการลดเวลาเริ่มต้นดำเนินการมิเช่นนั้นอาจจะทำให้เกิดความล่าช้าในการผลิตปริมาณน้อย

3.3 การจัดซื้อและการขนส่ง (Purchasing and Logistic) ในปริมาณน้อยและบ่อยครั้ง อาจจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากข้อจำกัดของอุตสาหกรรม ที่ตั้งหรือผู้ขายวัตถุดิบ ทำให้องค์การไม่สามารถลดค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บวัสดุคงคลังได้ นอกจากนี้ระบบการจัดหาวัตถุดิบและอะไหล่ต้องมีตวามแน่นอนทั้งด้านปริมาณ คุณภาพและระยะเวลา

2.10 ระบบ Kanban

ระบบ Kanban ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบ JIT ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพ และควบคุมการไหลของงาน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอบย่างกว้างขวาง โดยที่ Kanban

หมายถึง บัตร แผ่นป้าย หรือสัญลักษณ์ ที่สามารถบอกถึงการไหลของงาน เพื่อควบคุมการปฏิบัติงานในโรงงาน ระบบ Kanban ถูกพัฒนาขึ้นโดยบริษัทโตโยต้า ซึ่งโตโยต้าใช้ระบบการควบคุมการไหลของงานและการเบิกจ่ายวัตถุดิบโดยใช้ระบบบัตร 2 ประเภท คือ บัตรสั่งทำ (Production Order Card) และบัตรเบิกใช้ (Withdrawal Card) ซึ่งบัตรนี้จะติดไปกับภาชนะ (Container) ที่ใส่วัตถุดิบหรือระบบบัตรสองใบ (Two – card System) โดยมีเกณฑ์สำหรับการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. ในแต่ละภาชนะต้องมีบัตรอยู่ด้วยเสมอ
2. หน่วยงานประกอบจะเป็นผู้เบิกจ่าย ชิ้นส่วนจากหน่วยผลิตโดยระบบดึง
3. ถ้าไม่มีใบเบิกที่มีคำสั่งอนุมัติ จะไม่มีการเคลื่อนภาชนะออกจากที่เก็บ
4. ภาชนะจะต้องบรรจุชิ้นส่วนในปริมาณที่ถูกต้องและมีคุณภาพที่ดีเท่านั้น
5. ชิ้นส่วนที่ดีเท่านั้น ที่จะถูกจัดส่งและใช้งานในสายการผลิต
6. ผลผลิตรวมมจะไม่มากเกินไปหกว่าคำสั่งการผลิตที่ได้บันทึกลงในบัตรสั่งผลิตและนั่นก็หมายถึงว่า วัตถุดิบที่เบิกใช้จะต้องไม่มากเกินกว่าจำนวนชิ้นส่วนที่บันทึกลงในบัตรเบิกชิ้นส่วน

สัญลักษณ์ของ Kanban ไม่จำเป็นต้องเป็นไปในรูปของบัตรเพียงอย่างเดียว ยังสามารถแทนได้ด้วยสื่อสัญลักษณ์อื่น ๆ ดังต่อไปนี้

1. ระบบภาชนะ (Container) ตัวภาชนะเองจะใช้แทนบัตรได้ คือ เมื่อภาชนะว่างลงแสดงว่าต้องการชิ้นส่วนเพิ่มเติม ระบบนี้จะใช้งานได้ดี เมื่อภาชนะได้รับการออกแบบเป็นพิเศษให้สามารถบรรจุวัตถุดิบ หรือชิ้นส่วนได้อย่างพอดี และไม่ก่อให้เกิดความสับสน

2. ระบบไม่ใช้ภาชนะ (Containerless) แต่อาจจะเป็นพื้นที่การทำงานในสายการผลิตสำหรับกำหนดพื้นที่สำหรับวางวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนก็ได้ เมื่อพื้นที่บริเวณดังกล่าวว่างลงก็เป็นสัญญาณที่บอกได้ว่าต้องการวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนเพิ่ม รวมทั้งยังเป็นสัญญาณบอกได้ถึงว่าหน่วยงานผลิตอื่นต้องทำการผลิตต่อไปได้ด้วย

ความจริงบัตร ภาชนะ หรือรูปภาพอื่น ๆ เป็นเพียงสัญลักษณ์แสดงเพียงความต้องการวัสดุหรือการดำเนินการ ดังนั้นถ้าเราสามารถใช้รูปแบบอื่นในการแสดงความต้องการวัตถุดิบได้ก็จะทำให้ระบบ JIT สามารถดำเนินการได้ อย่างไรก็ดีผู้ใช้ระบบ JIT สมควรจะต้องมีพื้นฐานความเข้าใจว่า การผลิตการดึงของความต้องการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้งานวัตถุดิบและทรัพยากรการผลิตหรือการดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ

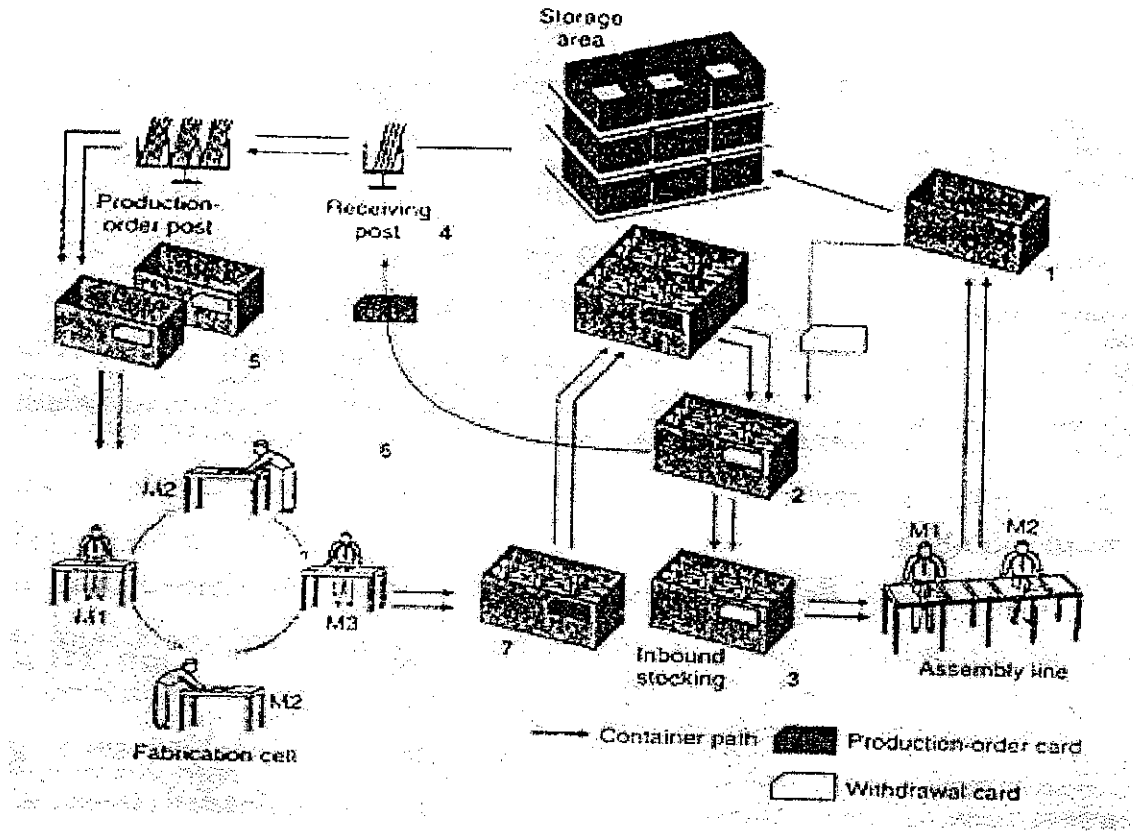

รูปที่ 2.12 แสดงตัวอย่างของระบบ kamban

2.11 การวางแผนความต้องการวัสดุ (Material Requirement)

2.11.1 ความหมายและจุดประสงค์การวางแผนความต้องการวัสดุ

การวางแผนความต้องการวัสดุเป็นการวางแผนการผลิตและควบคุมวัสดุที่ต้องอาศัยคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วย หรือเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นการวางแผนความต้องการตามช่วงเวลา (time – phase requirement planning) MRP จะเกี่ยวข้องกับการจัดการตารางการผลิต และควบคุมวัสดุคงคลัง โดยทำหน้าที่เป็นกลไกในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตารางการผลิต เมื่อมีการทบทวนแผนงานที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นยังช่วยให้การคงคลังมีระดับต่ำสุด และเป็นที่น่าเชื่อใจว่าจะมีวัสดุใช้อย่างเพียงพอเมื่อต้องการ จุดประสงค์หลักของระบบ MRP
มีดังนี้

1. ทำให้เกิดความมั่นใจว่าจะมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ใช้อย่างเพียงพอ เช่น วัตถุดิบ ส่วนประกอบ และผลิตภัณฑ์ที่ได้วางแผนการผลิตไว้ และที่จะต้องจัดส่งให้ลูกค้า
2. ทำให้มีการคงไว้ ซึ่งระดับคงคลังในปริมาณที่ต่ำสุดตลอดเวลา

3. เพื่อวางแผนการผลิต ตารางการจัดส่งและการจัดซื้อ MRP จะมีคุณค่าต่อเมื่อหลักการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างครบถ้วน

อุปสงค์สำหรับรายการ (item) ต่าง ๆ อาจแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ อิสระ(independent) และไม่อิสระ (dependent)คำว่าอิสระนั้นหมายถึง อุปสงค์ของแต่ละรายการซึ่งจะไม่มีความสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างกันเช่น กรณีของผลิตภัณฑ์สุดท้าย หรือผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป อุปสงค์อิสระจะมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากอิทธิพลเชิงสุ่มและสภาวการณ์ของตลาด ในทางตรงกันข้ามคำว่าไม่มีอิสระจะหมายถึงอุปสงค์สำหรับรายการที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงที่ต้องนำมาใช้ในการผลิต (ประกอบ) เพื่อให้เป็นรายการใหม่ (อีกระดับหนึ่ง) หรือผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ดังตัวอย่างเช่น วัตถุดิบ ชิ้นส่วน หรือการประกอบย่อย อุปสงค์ไม่มีอิสระจะมีลักษณะที่ไม่เป็นแบบเชิงเส้น แต่จะเป็นแนวโน้มที่อาจเกิดขึ้นเป็นปริมาณมากในเวลาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เนื่องจากว่าการผลิตผลิตภัณฑ์นั้นมักจะผลิตทีละหลาย ๆ ล๊อต และรายการต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในการผลิตมักจะนำมาจากการคงคลังในเวลาเดียวกันทีละมาก ๆ แทนที่จะเป็นปริมาณน้อย ๆ ในแต่ละครั้ง ถึงแม้ว่าอุปสงค์ของการผลิตสำหรับผลิตภัณฑ์สุดท้ายจะเป็นแบบต่อเนื่องและอิสระ แต่อุปสงค์ในระดับต่ำ ซึ่งเป็นรายการที่จะประกอบเป็นผลิตภัณฑ์ มีแนวโน้มที่จะเป็นแบบไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นอิสระ

แนวโน้มของอุปสงค์ที่มีปริมาณมาก สำหรับรายการที่ไม่อิสระมักจะมีอัตรการใช้ดูเหมือนว่าจะไม่คงที่จากตัวแบบ EOQ ซึ่งโดยหลักการแล้วจะมีการเพิ่มเติมการคงคลัง เมื่อระดับสต๊อกลดลงมาระดับหนึ่งเพื่อว่าจะได้มีของคงคลังใช้ตลอดเวลาถ้าเปรียบเทียบถึงขนาดของล๊อตที่ประหยัดซึ่งจะจัดหารายการสำหรับอุปสงค์ที่ไม่มีอิสระไว้ก็ต่อเมื่อมีความต้องการเท่านั้น (ไม่จัดหาไว้ก่อนหรือหลัง) และจะไม่มีการเพิ่มสต๊อกไม่มีการผลิต (ไม่มีอุปสงค์เกิดขึ้น) สำหรับระบบ EOQ อุปสงค์อิสระของรายการคงคลังจะได้จากการพยากรณ์และคำนวนระดับสต๊อกที่ต้องการเพิ่ม สำหรับรายการอุปสงค์ที่ไม่อิสระนั้น ไม่จำเป็นต้องทำการพยากรณ์ เพราะจำนวนที่ต้องการใช้จะได้จากการคำนวนรายการอุปสงค์ที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าเพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการพยากรณ์อุปสงค์ที่เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อไม่สามารถที่จะคำนวนหาหรืออาจจะกล่าวได้ว่า รายการอุปสงค์อิสระจะหาได้จากการพยากรณ์ ขณะที่รายการอุปสงค์ไม่อิสระจะหาได้จากการคำนวณโดยใช้ MRP และรายการวัสดุ (BOM)

ความแตกต่างระหว่างอุปสงค์ที่เป็นอิสระและไม่เป็นอิสระ จะเป็นสิ่งสำคัญในการจัดแบ่งรายการคงคลังและพัฒนาระบบในการจัดการของแต่ละชนิด ระบบ MRP ได้รับการพัฒนาขึ้นมาสำหรับรายการที่ไม่อิสระให้ใช้งานได้ดีกว่าระบบอื่น ๆ ที่ต้องใช้สมมติฐานของการเติมเต็ม การคงคลังซึ่งบางครั้งก็อาจจะไม่เหมาะสม บทบาทของ MRP จะเกี่ยวข้องกับการจัดส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ไม่เป็นอิสระ(independent component) ให้เป็นไปตามความต้องการของผลิตภัณฑ์ในตารางการ

ผลิตหลัก นั้นถูกพัฒนาขึ้นมาสำหรับผลิตภัณฑ์ที่เป็นอิสระละใช้ MRP เพื่อหาว่าส่วนประกอบอะไรบ้างที่ต้องการและจะใช้ผลิตให้เสร็จสิ้นได้เมื่อไร ดังจะดูได้จากตารางการผลิตหลัก โดยอาศัยหลักการหาย้อนกลับ(backward) คือ จะเริ่มจากวันสุดท้ายที่ผลิตภัณฑ์สุดท้ายได้ทำเสร็จย้อนขึ้นไปเพื่อจะได้รู้ว่าจะใช้ส่วนประกอบที่ไม่อิสระต่าง ๆ เมื่อไรและเป็นจำนวนเท่าไร บริษัทผู้ผลิต (manufacturing company) ส่วนมากมักจะควบคุมรายการคงคลังที่ไม่เป็นอิสระนี้ด้วยระบบ MRP

ข้อกำหนดที่สำคัญของระบบ MRP จะประกอบด้วยช่วงเวลา (item – phase) ดวาต้องการในระดับต่ำ การวางแผนการสั่ง และการเปลี่ยนแปลงตารางการสั่ง เพื่อให้เป็นไปตามข้อตกลงสำหรับช่วงเวลาที่ต้องการนั้น จะเป็นการกำหนดระยะเวลา (item – period) ที่งานจะต้องเสร็จ (หรือการจัดวัสดุไว้ให้พร้อม) และพร้อมที่จะส่งในรูปผลิตภัณฑ์สุดท้าย (end item) ตามเงื่อนไขที่ได้ระบุไว้ในตารางการผลิตหลัก

จากการเริ่มต้นที่ผลิตภัณฑ์สุดท้าย MRP จะเป็นต้นกำเนิดของการกำหนดระดับต่าง ๆ ที่อยู่ต่ำลงมา (lower – level) เช่น การประกอบ การประกอบย่อย และส่วนประกอบ การวางแผนการสั่งงานจะเป็นเครื่องชี้ว่าเมื่อไรจะมีการสั่งซื้อ หรือสั่งผลิตภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม ถ้างานนั้นไม่สมารถจะทำได้เสร็จทันเวลา ก็จะมีผลทำให้ต้องมีการวางแผนความต้องการวัสดุใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะความต้องการจริง ๆ จากรูปจะแสดงถึงแผนภูมิและหน้าที่ต่าง ๆ ในระบบ MRP

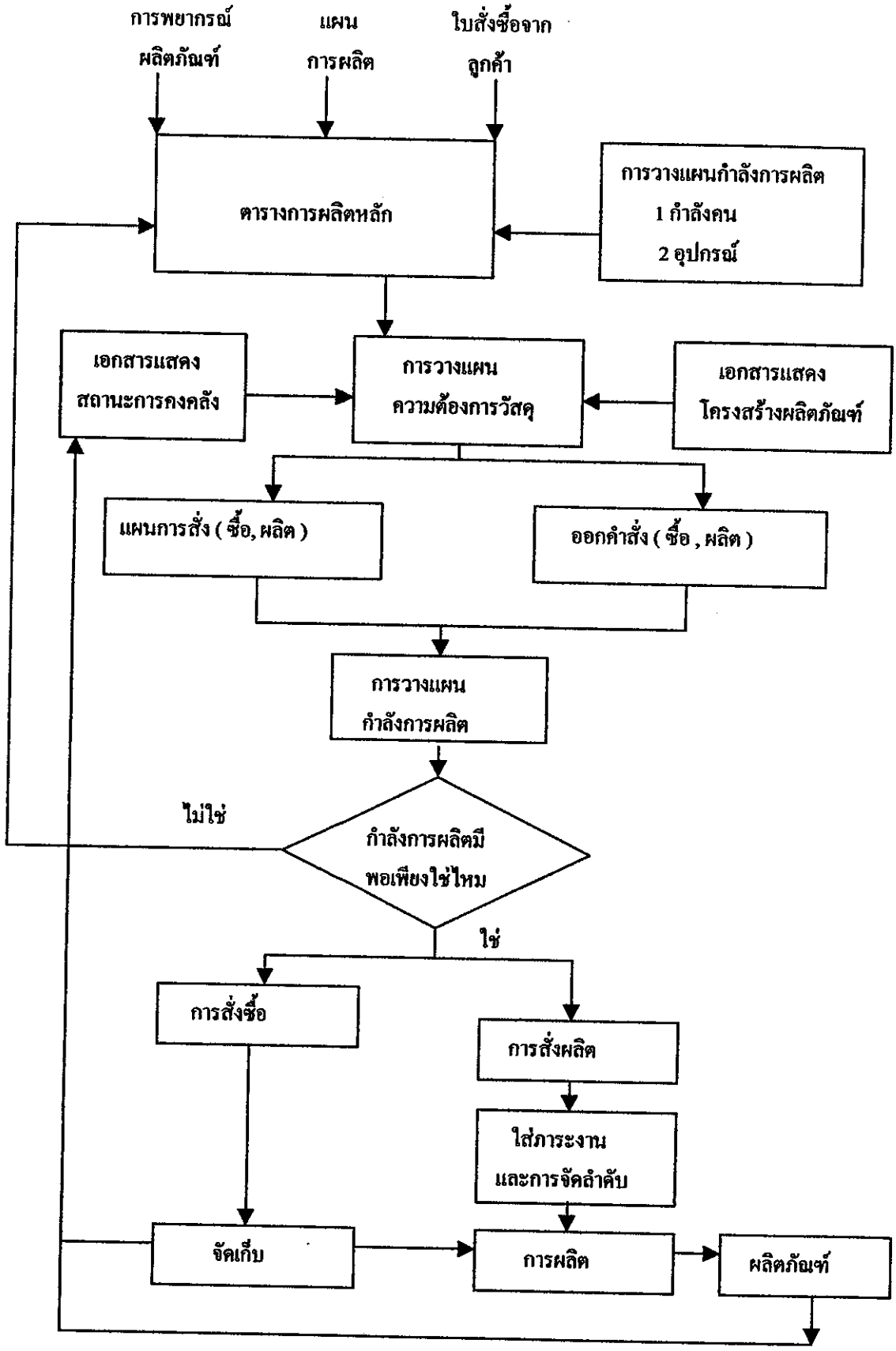

รูปที่2.13 แสดงวงจรปิดของระบบ MRP

2.11.2. ปัจจัยนำเข้าสำหรับการวางแผนความต้องการวัสดุ (MRP Input)

ปัจจัยหลัก ๆ ของระบบ MRP จะประกอบด้วยจารางการผลิตหลัก (master production schedule) บัตรบันทึกการคงคลัง (inventory status record) และบัตรบันทึกโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ (product structure record)

ถ้าปราศจากปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวนี้แล้ว ระบบ MRP จะไม่สามารถทำหน้าที่ของมันได้อย่างสมบูรณ์ในตารางการผลิตหลัก จะแสดงถึงแผนการผลิตของผลิตภัณฑ์สุดท้ายทั้งหมด ในขณะที่บัตรบันทึกการคงคลังจะบอกถึงรายละเอียดทั้งหมดของวัสดุ ส่วนประกอบ หรือส่วนประกอบย่อยที่ต้องการของแต่ละผลิตภัณฑ์สุดท้าย นอกจากนั้นบัตรบันทึกการคงคลังจะบอกสถานการณ์ของรายการการคงคลังที่มีอยู่ทั้งบนมือ(on hand) และที่สั่ง(on order) เพื่อให้เข้าใจถึงองค์ประกอบของแผนภูมิของ MRP ได้ดียิ่งขึ้นจึงได้แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ในรูป

อุปสงค์สำหรับผลิตภัณฑ์สุดท้าย จะถูกกำหนดในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และบันทึกลงในตารางการผลิตหลัก (MPS) ซึ่งในตารางการผลิตหลักจะแสดงถึงปริมาณและระยะเวลาของแต่ละรายการที่ต้องการวางแผนในแนวนอนสำหรับ MPS ควรจะนานพอที่จะครอบคลุมถึงเวลานำของการจัดหาและการผลิตสำหรับส่วนประกอบ และการประกอบของผลิตภัณฑ์สุดท้าย ช่วงเวลาที่นิยมกันโดยทั่ว ๆ ไปจะกำหนดให้เพิ่มครั้งละ 1 สัปดาห์ ดังนั้น การวางแผนในแนวนอนจึงประกอบด้วยช่วงสัปดาห์ที่ต่อเนื่องกันหลาย ๆ ช่วง MRP จะได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากการพยากรณ์หรือสั่งทำผลิตภัณฑ์สุดท้าย แล้วจึงวางแผนการผลิตจากกำลังความสามารถที่มีอยู่ MPS จะไม่เหมือนการพยากรณ์ทั้งนี้เนื่องจากว่า

1. ค่าพยากรณ์อาจจะมีปริมาณมากกว่าความสามารถในการผลิตของโรงงาน

2. MPS อาจใช้วิธีลดหรือเพิ่มระดับการคงคลัง

3.บริษัทอาจจะดำเนินการผลิตอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้สต๊อกเพื่อความปลอดภัยเป็นตัวดูดซับความแปรปรวนของอุปสงค์ หรืออาจกล่าวได้ว่า ตารางกาผลิตหลักเป็นปัจจัยนำเข้าพื้นฐานให้กับระบบ MRP และ MRP จะกระจายผลิตภัณฑ์สุดท้ายในตารางผลิตหลักออกเป็นส่วนประกอบที่ต้องการในแต่ละระดับที่เวลาต่าง ๆ

บัตรบันทึกโครงสร้างของผลิตภัณฑ์หรืออาจจะเรียกว่า ใบรายการวัสดุ (Bill Of Material : BOM) ซึ่งจะประกอบด้วยข้อมูลของทุก ๆ รายการ หรือส่วนประกอบที่ต้องใช้เพื่อผลิตผลิตภัณฑ์สุดท้าย ตารางการผลิตหลักจะแสดงถึงจำนวนผลิตภัณฑ์สุดท้ายที่สามารถจัดหามาได้ เพื่อตอบสนองอุปสงค์อิสระในวันและเวลาที่ต้องการ ปริมาณของส่วนประกอบที่ต้องการใช้ เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์สุดท้ายนั้นจะหาได้จากใบรายการวัสดุ

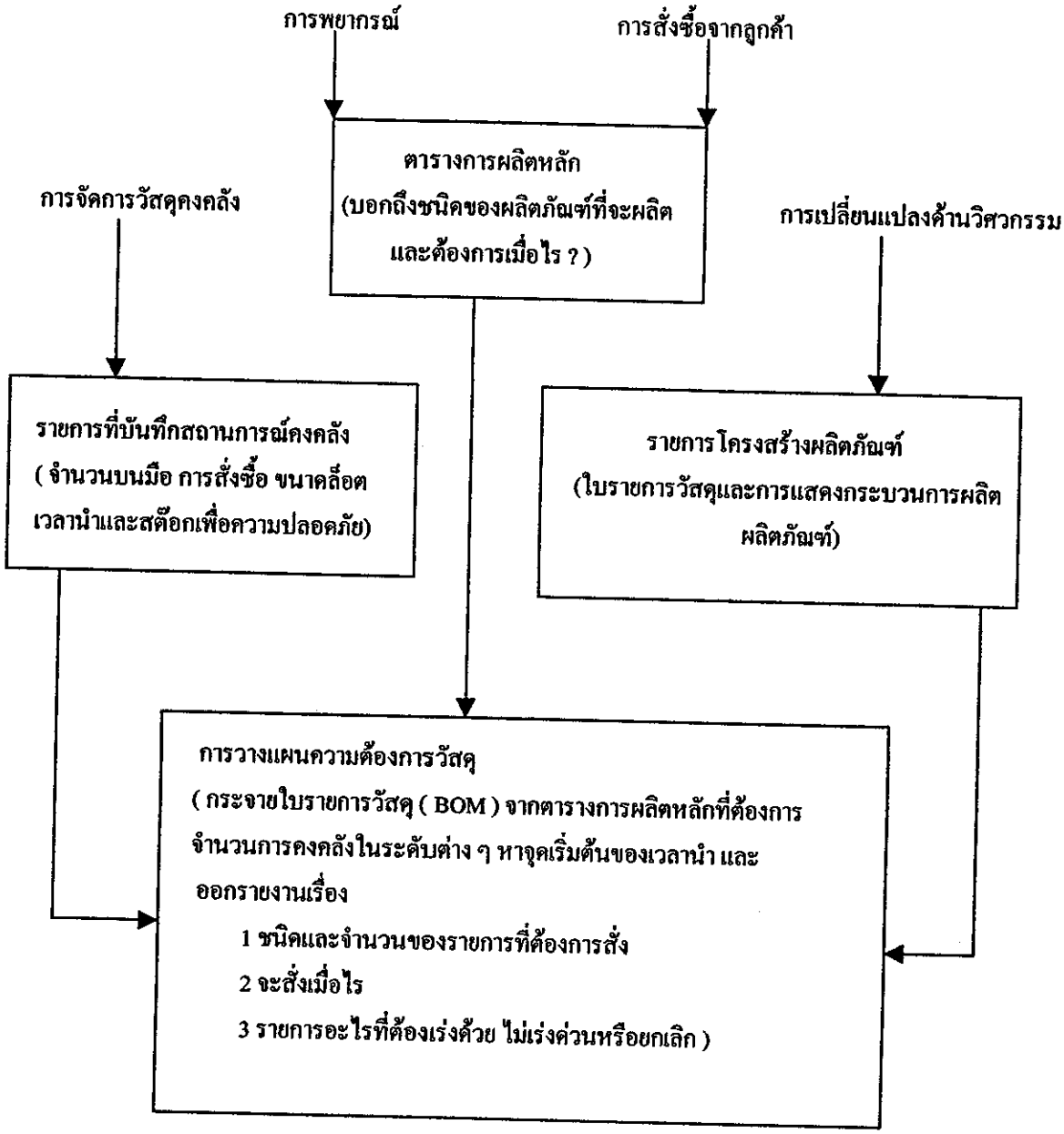

รูปที่ 2.14 แสดงปัจจัยที่เป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับ MRP

บัตรบันทึกรายการคงคลัง จะแสดงถึงสภาวะของการคงคลังของรายการทั้งหมดที่ปรับให้เป็นค่าปัจจุบันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการรับ (receipt) หรือการจ่าย (expense) ข้อมูลที่บันทึกไว้จะต้องประกอบด้วยเวลานำขนาดล็อต หรือรายการพิเศษอื่น ๆ MRP จะถูกกำหนดขึ้นจากรายการผลิตหลัก และบัตรบันทึกโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ ที่แสดงถึงส่วนประกอบทั้งหมด ซึ่งส่วน

ประกอบที่ต้องการนี้จะมีจำนวนลดลงด้วยการนำวัสดุคงคลังที่มีอยู่ (บนมือบวกกับที่สั่งทำไว้)มาใช้ สำหรับการวางแผนในแนวนอนนั้น จะมีการกำหนดรายการต่าง ๆ ในการคงคลังเริ่มแรกไว้จำนวนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า จำนวนบนมือ และสำหรับปริมาณที่สั่งทำนั้นจะเป็นปริมาณที่คาดว่าจะจัดหามาได้ในช่วงระหว่างวางแผนในแนวนอนที่อาจจะหามาได้โดยการสั่งทำ (work order) หรือการสั่งซื้อ (purchase order) ดังนั้น MRP จึงต้องมีการพิจารณาทั้งจำนวนบนมือและจำนวนที่สั่งควบคู่กันไป

2.11.3. ผลที่ได้จากการวางแผนความต้องการวัสดุ (MRP Output)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า MRP นั้นจำเป็นต้องอาศัยตารางการผลิตหลักเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลิตภัณฑ์สุดท้ายและบัตรบันทึกโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ เพื่อหาส่วนประกอบต่าง ๆ โดยการกระจายโครงสร้างของผลิตภัณฑ์สุดท้ายออกเป็นระดับต่าง ๆ กระบวนการกระจายจะทำการคูณจำนวนของรายกสารสุดท้าย (number of end items) ด้วยปริมาณของแต่ละส่วนประกอบที่ต้องการ (quantity of each component) ที่จะผลิตเป็นผลิตภัณฑ์สุดท้ายอย่างใดอย่างหนึ่ง (single end item) กระบวนการกระจายจะบ่งบอกถึงการความต้องการส่วนประกอบว่ามีอะไรบ้าง และเป็นจำนวนเท่าใด เพื่อที่จะใช้ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์สุดท้ายตามที่ต้องการ (การนำคำว่ากระจายมาใช้นั้น ก็เพราะในแต่ละระดับของโครงสร้างผลิตภัณฑ์ มีแนวโน้มที่ความต้องการจะเกิดขึ้นมากกว่าที่ได้กล่าวมาแล้ว)

MRP จะเป็นตัวกำหนดรายการที่จะต้องสั่งซื้อ และจำนวนที่จะต้องใช้ในช่วงเวลาที่มีการผลิต สำหรับรายการสุดท้าย แผนการสั่ง (order release) จะระบุถึงปริมาณและเวลา ซึ่งอาจจะเป็นใบสั่งงาน (work order) ที่จ่ายออกไปในโรงงานหรือการสั่งซื้อจากผู้จำหน่าย จากรูปที่ * จะแสดงถึงการรูปแบบการสั่งของ MRP เมื่อมีการสั่งเกิดขึ้น แผนการ (plan) ที่กำหนดไว้นั้นจะถูกเปลี่ยนเป็นตาราง (schedule) การดำเนินงาน จุดประสงค์พื้นฐานของแผนการสั่งมีอยู่ 2 ประการคือ

1. เพื่อหาความต้องการวัสดุในระดับต่ำที่อยู่ถัดไป
2. เพื่อจะดูกำลังการผลิต

MRP จะเป็นเครื่องมือวางแผน และจัดตารางการผลิตที่มีประสิทธิภาพ โดยมีข้อดีที่ว่าเราสามารถตะปรับแผนและตารางการผลิตได้ ในกรณีทีมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ระบบ MRP ยังสามารถทำนายการขาดแคลนหรือส่วนเกินของวัสดุได้อย่างรวดเร็ว ทำให้สามารถป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น . นอกจากนั้น MRP ยังสามารถบอกถึงอุปสงค์และอุปทานที่ไม่สอดคล้องกันในช่วงเวลาใด ๆ MRP ยังช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่ต้องการ และเสร็จสิ้นในเวลาเดียวกันกับวันครบกำหนดส่ง (due date) ซึ่งเป็นผลให้การลงทุนด้านการคงคลังมีค่าใช้จ่ายต่ำ ถ้าในกรณีที่ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการประกอบและจัดหามาได้ไม่ทันตามแผนที่คาดไว้

MRP ก็สามารถที่จะช่วยจัดตารางความต้องการรับเสียใหม่ โดยปกติแล้ว MRP จะไม่ใช่เป็นตัวกำหนดลำดับ (order) งานแต่ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็สามารถบอกชี้ตำแหน่งสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมได้ ส่วนการตัดสินใจที่จะเปลี่ยนลำดับงานก็ยังคงเป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารระดับสูง

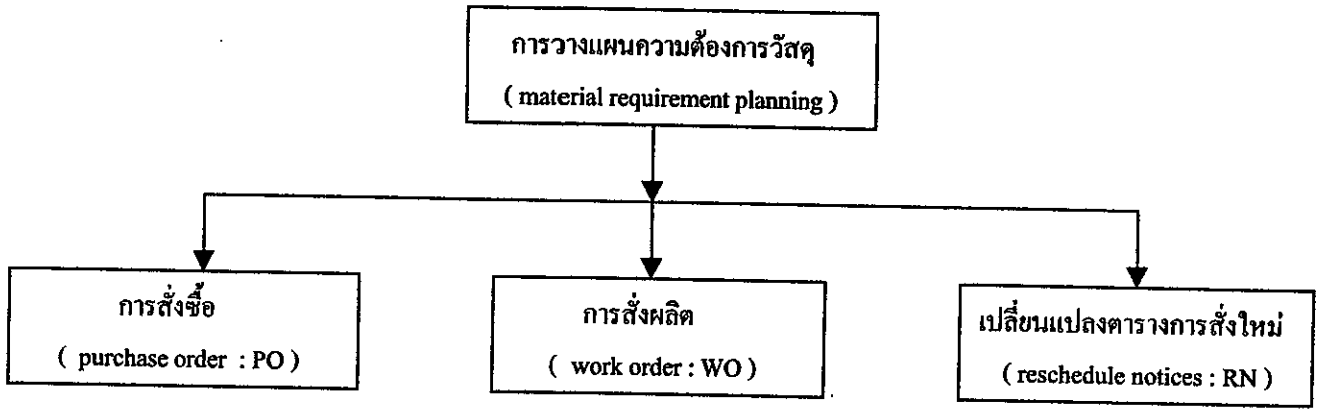

รูปที่ 2.15 แสดงผลลัพธ์ของ MRP

2.11.4. โครงสร้างผลิตภัณฑ์ (Product Structure)

MRP เป็นวิธีที่นำมาใช้งานกับประเภทการสร้าง (fabricate) และการประกอบ (assembly) ได้เป็นอย่างดี การสร้างชิ้นส่วนเป็นการดำเนินการผลิตที่อยู่ในลักษณะการดัด (bending) การตัด (cutting) การเจียรไน (grinding) การไส (milling) การเจาะจง (drilling) การตัดขึ้นรูป (blanking) และการขัดผิว (polishing) ส่วนคำว่าการประกอบ (assembly)จะหมายถึง การรวบรวมเอาชิ้นส่วนต่าง ๆ (parts) และ/หรือส่วนประกอบย่อย (subassemblies)มารวมเข้าด้วยกันนอกจากนั้นยังมีคำที่คล้ายกันกับการประกอบนั่นก็คือการประกอบย่อย ซึ่งจะเป็นการประกอบเช่นเดียวกัน แต่อยู่ในระดับที่สูงขึ้นไป (higher – level) คำว่า " ส่วนประกอบ " ที่ใช้ใน MRP จะหมายถึงรายการคงคลังทั้งหมดที่อยู่ต่ำกว่าระดับผลิตภัณฑ์ (product level) ซึ่งจะรวมถึงส่วนประกอบย่อย ชิ้นส่วนและวัตถุดิบ (ทั้งที่ผลิตขึ้นเองหรือซื้อจากผู้จำหน่าย) แต่ใน MRP จะพิจารณาเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบกับส่วนประกอบเท่านั้นส่วนคำอื่น ๆ เช่น การประกอบย่อย ชิ้นส่วนที่สร้างขึ้น ชิ้นส่วนที่ซื้อมา หรือวัตถุดิบ จะถูกรวมอยู่ภายใต้ หัวข้อย่อยของส่วนประกอบทั้งสิ้น

ในรายการวัสดุจะระบุถึงชื่อรายการต่าง ๆ หรือวัสดุที่นำมาใช้ในการผลิตรายการสุดท้ายหรือผลิตภัณฑ์ นอกจากนั้นยังแสดงถึงลำดับขั้นตอนในการผลิต ตลอดจนปริมาณที่จะต้องใช้ในแต่

ละรายการเพื่อที่จะนำไปประกอบเป็นรายการหลัก (parent assembly) รายการต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นได้แก่ ส่วนประกอบย่อย ชิ้นส่วนและวัตถุดิบ ความถูกต้องของรายการวัสดุ เป็นสิ่งที่จำเป็นในการผลิตผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดสำหรับรายละเอียดของข้อมูลที่มีอยู่ใน ROM คือ หมายเลขชิ้นส่วน ปริมาณต้องการ หน่วยที่ใช้วัดและลักษณะเฉพาะอื่น ๆ MRP จะดำเนินไปไม่ได้ถ้าขาดโครงสร้างของใบรายการวัสดุ ทั้งนี้เพราะไม่อาจจะแปลตารางการผลิตหลักให้เป็นจำนวนความต้องการทั้งหมดในระดับที่ต่ำกว่ารายการสุดท้ายได้

โดยทั่วไปแล้ว BOM สำหรับผลิตภัณฑ์จะบอกถึงโครงสร้าง โดยแสดงส่วนประกอบทั้งหมดที่จะปรกอบเป็นผลิตภัณฑ์สุดท้าย โครงสร้างของ BOM จะไม่เพียงแต่กำหนดส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังบอกถึงขั้นตอนต่าง ๆ ในการผลิตอีกด้วย BOM จะบ่งบอกโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ในเทอมของระดับการผลิตต่าง ๆ ในแต่ละระดับจะแสดงถึงความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ส่วนหนึ่ง จนถึงระดับสุดท้ายจะได้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สมบูรณ์ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า โครงสร้างของ BOM มีลักษณะคล้ายกับต้นคริสมาสนั่นเอง

2.11.5 การลงรหัสในระดับต่ำ (lower – level coding)

ในกรณีที่มีการใช้ส่วนประกอบกับหลาย ๆ ผลิตภัณฑ์ หรือมีปรากฏอยู่ในระดับต่าง ๆ ของ BOM มากกว่า 1 ระดับ ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องมีการลงรหัสกำกับไว้ โดยจะเลือกเอาระดับที่ต่ำที่สุด (lower level) ของโครงสร้างผลิตภัณฑ์(ระดับที่ต่ำจะแสดงด้วยตัวเลขที่สูงขึ้น) ทุก ๆ รายการจะมีตัวเลขบอกระดับรหัสประจำอยู่เพียง 1 รหัส และจะเป็นรหัสที่อยู่ต่ำกว่าเท่านั้น รหัสจะเป็นตัวชี้บอกในกรณีที่มีการกระจายของรายการต่าง ๆ และเพื่อหาจำนวนสุทธิของแต่ละรายการ (คือหักจำนวนคงลังออกจากจำนวนที่ต้องการทั้งหมด) เราจะหาจำนวนที่ต้องการสุทธิของรายการเพียงครั้งเดียวในระหว่างที่มีการคำนวณความต้องการใน MRP

รหัสในระดับต่ำ จะเป็นตัวบอกว่าเมื่อไหร่จำนวนที่ต้องการสุทธิของแต่ละรายการจะต้องปรากฏ (netting) ซึ่งการกระจายจำนวนรายการที่อยู่ในระดับศูนย์ ก็เพื่อต้องการหาจำนวนส่วนประกอบของรายการในระดับ 1 ทั้งนี้ก็เพราะว่ารายการต่าง ๆ ในรายการระดับ 1 จะต้องนำไปสู่รายการในระดับศูนย์นั่นเอง ในทำนองเดียวกันการหารายการในระดับต่าง ๆ ที่ต้องการในระดับ 2 ก็ต้องกระจายจำนวนรายการในระดับ 1 ลงมา กระบวนการหาระดับที่ต่ำลงมาก็เป็นเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าจะได้ระดับต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์จนครบ ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะสามารถหาความต้องการทั้งหมด (total gross requirement) ของรายการได้จากผลรวมของความต้องการจากรายการทั้งหมดหรือจากแหล่งของรายการต่าง ๆ (source) นั่นเอง